

2001 – en oversigt

af Poul Juul Foss

Kirken lever stadig i folket. Ingen rigtigt indflydelsesrige personer tænker for alvor på at afskaffe folkekirken med dens nære forbindelse til statsapparatet. Og selvom lysten ofte kan konstateres, er et sådant skridt aktuelt næppe politisk muligt. I dagbladet Information 11.04. (årstal anføres kun hvor det ikke drejer sig om 2001) klagede chefredaktør Georg Metz over at »de såkaldt ansvarlige politikere« ikke skulle »have noget klinket« med hensyn til at nedlægge folkekirken. Ifølge Metz skulle det være soleklart, at folkekirkens afhængighed af staten var absurd i en situation hvor vi havde modtaget indvandrere i lange tider, så meget mere som menneskers religiøse tro var helt deres egen private sag.

Mere seriøse indslag i debatten henholder sig til ændringer i strukturen i forholdet mellem kirke og stat. Meget detaljerede endsige radikale ideer blev dog ikke lagt ud til debat. Men rundt om i verden betragter man med en vis skepsis vores folkekirkeordning.

Indædt kristendomshad møder vi sjældent. Cand. mag. Rune Engelbrecht Larsen, redaktør af Faklen, er en af de få der holder ateismens kampfane højt: »I kristendommens navn har korstog, inkvisition og mission udøvet et kulturhistorisk terrorregime uden sidestykke – for »Guds« skyld.« (Politiken 03.06. kronikken). Ligegyldighed og en smule latterliggørelse er derimod, som vi har set i mange år, udbredt. Her gør religionshistorikeren Mikael Rothstein sig klart synlig. På årets første dag stødte jeg i Ekstra Bladet tilmed på en nydannelse i sproget, idet kirken indrangeredes under »syndsforladelsesbranchen«. Alligevel vil man i nærværende artikel som i de foregående oversigter iagttage konkrete forbehold, der vel til tider kan blive nok så følelsesladede, til symbiosen folkekirke – stat. Ikke mindst den interne kirkelige debat herom vil præge afhandlingen. Jeg vil forsøge at demonstrere, at selv om den teologiske debat i mere traditionel forstand ikke stod stærkt i diskussionen, er modsætningerne tydelige nok, så man atter engang kan undre sig over at folkekirken ikke for længst er blevet splittet op i frikirker når man lytter til førende debattørers udtalelser. Svage tendenser på en sådan udvikling har dog været sporbar på den kirkelige højrefløj igennem de senere år.

Foruden de nævnte emner vil forholdet til de fremmede religioner iblandt os, specielt islam, spille en væsentlig rolle i herværende under-

søgelse. I mange sammenhænge som man ikke tidligere ville have forestillet sig, dukker islams nærvær op som en udfordring eller et problem som den kristne menighed må tage højde for. »Islam er en større udfordring for kirken i dag end sækularisering og videnskaben tilsammen«, skrev professor Viggo Mortensen, og markerede derved kontant den frontveksling der er sket i den religiøse debat inden for de sidste år. (Jyllands-Posten 26.10.). I denne sammenhæng kan det anføres, at der i højere grad end i mange år tales om danske og kristelige værdier fra næsten alle kanter af samfundet.

Fremgangsmåden i denne oversigt vil være den samme som i de foregående, nemlig en referering og analyse af den folkelige og kirkelige debat som den udspiller sig i bøger, aviser, tidsskrifter i bred forstand, og i de elektroniske medier. Beklageligvis stoppede to for diskussionen vigtige tidsskrifter nemlig Udsyn – magasinet for kirken i verden i februar; ligesom det 126. år gamle Højskolebladet i december ophørte i sin nuværende skikkelse; mindre beklageligt lukkede det kristendomsfjendtlige tidsskrift Faklen i september. Ofte er reportager og interviews navnlig på TV-kanalerne ganske kortfattede; men da de ikke sjældent er af en acceptabel journalistisk standard, fremstår de i deres koncentrerede form som et værdifuldt kildemateriale. En faktor som fremtidig utvivlsomt vil tiltrække sig betydelig interesse er, at kirkelige organisationer og officielle institutioner allerede nu bruger internettet til at udsende informationer/hjemmesider, ligesom man på computerskærmen finder debatter af forskellig art som samtidshistorikeren må tage højde for. Denne mere og mere udbredte kommunikationsform kan betyde døden for nogle trykte publikationer.

De kirkelige retninger

At de fordums mægtige og indflydelsesrige kirkelige retninger ikke mere dominerer kirkelandskabet, er et ofte påpeget faktum. Men selvom deres profil er blevet lavere, er de da ikke forsvundet ud af sagaen. Deres organisationer, tidsskrifter og blade eksisterer fortsat. Der viser sig endda nye tiltag. Men hvad man kan savne er evnen til teologiske nybrud ud fra gamle positioner. Hvilket også gælder, om end nok mindst, den kommunikationsåbne og noget konturløse grundtvigske fløj.

Vel er der megen samtidsinteresse og -engagement i dansk kirkeliv. Ofte når de agerende dog ikke længere end til en social medfølelse med krav om hjælp til landets svageste. Hvorefter forkyndelsen gøres rent human. Det vil sige at prædikenen bliver til en psykologiserende fortælling om de store livsspørgsmål. Disse anklager, som ofte høres fra

både læg og lærd, rammer ikke så meget de gamle kirkelige bevægelser som de nye mere eller mindre klare teologiske tendenser.

Yngst af de »gamle« retninger er kredsen omkring tidsskriftet Tidehverv. Bladet kunne i år fejre sin 75 års-fødselsdag. Sp. Søren Krarup, bevægelsens centralfigur, fremhævede hvor utrolig nødvendig Tidehvervs indsats var den dag i dag. For alene Tidehverv besad mod og vilje til kompromisløst at forkynde evangelisk-luthersk kristendom imod bispernes falske tale om »integration« af muslimerne, og til forsvar for danskheden imod kulturradikalismens undergravning af Danmarks uafhængighed. SK: 75 år. (Tidehverv no. 1 s. 1-2). Megalomanien er så stor som nogensinde hos disse folk: »Vi har aldrig været i tvivl om, at vi udgjorde en kraftig undtagelse i forhold til de toneangivende undermålere. Mindst tyve år forud for vores tid.« Søren Krarup i Tidehverv no. 5 s. 107. Kampagnen mod menneskerettighedsideologien var også i år et stadig tema i den tidehvervske polemik; selv i prædikenens form kom denne holdning til udtryk, når sp. Jesper Langballe fra prædikestolen Store Bededag kunne tale om hvorledes Fadervor der skulle styrke os i vores lidelse, »erstattes af ideologiske menneskerettighedserklæringer, der skal bestyrke os i vores egen retfærdighed«. (Tidehverv no. 6 s. 131).

Søren Krarup og Jesper Langballe har om nogen formuleret politikerleden i Danmark. »Jeg har igennem mange år erhvervet en dyb foragt for politikere«, oplyste Krarup til Politiken 19.05. Det vakte derfor en del opsigt at de to præster lod sig opstille til folketinget for Dansk Folkeparti. Begge blev valgt til folketinget den 20. november. Men dels opfattede de partiets leder Pia Kjærsgaard som en hæderlig undtagelse. »Jeg vil give min moralske støtte til et parti, der svines til af de herskende kræfter«, forklarede Krarup. (Weekendavisen 21-27 september). Dels følte de to nye partimedlemmer at deres indsats helt lå i forlængelse af deres fædres i besættelsestiden. De to var som deres respektive fædre ikke politikere, men at betragte som nationale frihedskæmpere. Søren Krarup sammenlignede patetisk Frihedsrådets formand Frode Jakobsens henvendelse til hans far, præsten Vilhelm Krarup, om at gå ind i modstandskampen med den opfordring, som han selv havde modtaget fra Dansk Folkeparti til at kandidere. (Kristeligt Dagblad (KD) 15.01.). Teori og praksis synes faktisk at stå i et skævt forhold til hinanden. Provst Lars Holm fandt da også sammenligningen mellem Vilhelm Krarups kaldelse og sønnens ditto besynderlig; det var som om afkommet ikke havde fattet at situationen var anderledes end for halvtreds år siden (Dansk Kirketidende (Dsk. Kt.) no. 4 s. 59f).

Anstændigvis skal det parentetisk nævnes at de to tidehvervspræster ikke var de eneste gejstlige der valgte side i den politiske kamp. Som

den mest prominente må nævnes biskop Kjeld Holm, som aldrig har lagt skjul på sit socialdemokratiske engagement. Det fandt KDs chefredaktør Erik Bjerager i en overfladisk leder forargeligt, for vel havde kristendommen ifølge Bjerager politiske konsekvenser, men ikke partipolitiske, og en biskop skulle »være biskop for hele sit stift og ikke bare for sine partifæller og deres politiske venner«. (KD 21.11.).

I et essay fremhævede professor Theodor Jørgensen at globaliseringen havde den åbenlyse fare, at nationalistiske og fundamentalistiske retninger var i fremmarch, og at kirkerne blev inddraget i det politiske spil med karakter af etniske konflikter – en proces der var folkekirken som kirke fremmed, fordi kristendommen efter sit væsen var multikulturel; følgelig burde kirken bekæmpe slige tendenser så meget som muligt; konkret henviste Jørgensen til Dansk Folkepartis samt til Krarups og Langballes kobling af danskhed og kristendom. (Udsyn – magasinet om kirken i verden no. 1 s. 10-11).

Men Tidehverv var blevet gammel af dage, mente sp. ph. d. Lars Kjær Bruun. I stedet for som de fortjenstfulde pionerer at stå i et opgør med det moderne i tiden priste man nu »nationen, familien, det enkle liv og de enkle værdier«. (Skovshoved-Ordруп Avis no. 5).

Den såkaldte højrefløj er hvad tilslutning angår først og fremmest repræsenteret af Kirkelig Forening for Indre Mission (IM) og Luthersk Missionsforening (LM). Andre kan nævnes, for eksempel de høj Kirkeliges beskedne flok og de karismatiske fællesskaber. Sit teologisk stærkeste tilhold har den såkaldte højrefløj på Menighedsfakultetet i Århus og Dansk Bibelinstitut (DBI) i København, hvorfra en række cand. teol. er i studietiden har hentet inspiration og lærdom til deres kommende gerning som præster, missionærer i andre verdensdele og organisationsfolk. At man på disse to uddannelsesinstitutioner står i front over for universitetsteologien er en kendt sag, og tonen kan være kompromisløs: »Bibelkritik er gift for den kristne tro«, blev docent teol. dr. Peter Legarth citeret for at have udtalt. (Vennebladet (Menighedsfakultetets blad) no. 1 s. 2).

IM har i tidens løb været udsat for mange angreb. Til et af de mere besynderlige kan anføres et indlæg i Dsk. Kt. no. 1 s. 10-12 af biskop Jan Lindhardt. Overskriften lod forstå at det drejede sig om det sjette buds status i vores tid. Sex hørte i dag kun til i privatsfæren, oplyste Lindhardt, og var derved næsten uden for moralsk bedømmelse, medens IM og især IMs ungdomsorganisation IMU var lige så sexfikserede som en arabisk sheik. I det hele taget var missionsfolkene og muslimerne på samme linje i deres utidssvarende, kolossale optagethed af seksuallivet. For moderne tænkende mennesker står det derimod som et

faktum, at vi er mennesker før vi er kønsvæsener. Lindhardts artikel stod i forkortet udgave i KD 03.01., og vakte de følgende dage en række fortørnede indsigelser i bladet fra kendte missionsfolk der beskyldte biskoppen for at optræde ubibelsk, uværdigt og hånende; ligesom han måtte høre at han var uklar og en »fjollerist«. IMs formand sp. Christian Poulsen beskæftigede sig i sin formandsberetning på IMs årsmøde indgående med Lindhardts udtalelser. Ikke mindre end 5 spalter af 27 i *Indre Missions Tidende* (IMT) no. 24 s. 2-10 (årbog 2001) hvor hans beretning findes aftrykt, refererede til Lindhardt, der ifølge Poulsen med sit syn på seksualmoral havde »frataget sig selv den myndighed han har som biskop«, (s. 10).

IMs respekt for biskopperne er i det hele ikke tiltaget i de senere år. Biskop Niels Holm, Ribe stift, havde således ikke ønsket at støtte missionsfolkenes andragende om at få en missionsmand som »andenpræst« i Ølgod. Holms holdning vakte protester i den indremissionske top. Christian Poulsen skrev, at biskoppens manglende frisind helt sikkert ville gøre indtryk på en stor del af folk tilknyttet IM. (IMT no. 1 lederen). Af de nuværende biskopper synes kun Karsten Nissen i Viborg stift helhjertet at ville bryde en lanse for IM.

Kirkeligt Centrum, der er den tredje »gamle« retning efter IM og det grundtvigske Kirkeligt Samfund, er i dag en svagt synlig størrelse uden megen slagkraft udadtil. Dens fortalere virker faktisk mærkeligt tilbageholdende i dagens stridende debat.

LM må trods en vedholdende kritik af folkekirken og med klare tendenser til frikirkedannelse alligevel regnes med blandt de folkekirkelige retninger, selvom den i sin start netop var en missionsforening. I denne sammenhæng er det bemærkelsesværdigt at LM ikke synes at etablere en videre kontakt med de mere eller mindre etablerede frikirker bortset fra frie menigheder der står i direkte forbindelse med LM selv. Bevægelsens fjortendagsblad *Missionsvennen* skiftede i øvrigt sit lidt altnodishe navn ud med det mere tidssvarende *Avisen Tro & Mission*.

LM har altid været aktiv på højrefløjen med ofte meget afgjorte kommentarer til dansk kirkeliv. Men, skrev Tro & Missions redaktør Carsten Skovgaard-Holm, så er det som der internt kan konstateres en vis afmatelse med hensyn til at drøfte problemer der for få år siden optog sindene, så som spørgsmålet om kvindelige præster. Det var en betænkelig udvikling mente han, for »I denne sammenhæng er tavshed ikke guld.« (Tro & Mission no. 5 s. 2). I det hele taget lød der toner fra LM af en i dag usædvanlig karakter, som når f. eks. lederen af organisationens missionsskole Peter Olsen kunne skildre baggrunden for Jesu missionsbefaling således: »Når Jesus kommer igen til dom, vil nogle mennesker gå evigt for-

tabt. De kommer til at bo ved den fortærende ild. Selv ikke i dødsrigets dyb vil de kunne undgå de evige flammer.» (KD 27.08. kronikken).

Den kirkelige aktivisme udgør et broget billede, men den har ikke desto mindre fællestræk. Aktivisme bruges som et negativt udtryk for en overfladisk, moraliserende kristendomsopfattelse med vægt på underholdningsværdien og med en leflen for tidens subkulturelle trends samt en optagethed af socialistisk farvede bevægelser ikke mindst i u-landene. Andre ser meget mere positivt på fænomenet som et seriøst forsøg på at gøre kristendommen aktuel og handlekraftig i en splittet tid. Flere bemærkede med føje, og på en afbalanceret måde, at den aktivistiske form for teologi repræsenterede et kristendomssyn der på mange måder adskilte sig fra de ældre kirkelige retninger; aktivismen var angiveligt mere økumenisk indstillet og rummede et større etisk ansvar for kloden og dens mennesker. De kirkelige ungdomsorganisationer havde netop bevæget sig bort fra et oprindeligt pietistisk, indremissionsk syn til denne form for kristelig indstilling. Sp. Johannes Kühle mente endda at FDF og KFUM/K måske efterfulgte det grundtvigske »menneske først – kristen så«. Medens landsformand for FDF Helga Kolby Kristiansen lagde dog vægt på at forbundet ikke stod for en specifik kirkelig linje. (FDFlederen no. 1 s. 20-23). – Ikke desto mindre tør man indregne aktivismen, herunder FDF, som noget af en selvstændig folkekirkelig retning.

I begyndelsen af august blev der for elvte gang afholdt Danske Kirkedage. Dette arrangement har gennem årene hovedsagelig haft tilslutning fra danske, økumeniske og aktivistiske kredse, medens mere traditionelt indstillede grupperinger ikke har vist kirkedagene større interesse, hvorfor titlen på disse dage ikke forekommer særligt dækkende. Temaet i år var »Hvad er sandhed?« idet man ønskede en dialog om sandhedsproblematikken i vores nutidsverden. (Jf. informationsmateriale fra Danske Kirkedage 2001 og et interview 13.05. i DR P 1 med formanden for kirkedagene Niels Kobbegaard). Tilslutningen til kirkedagene blev ikke af det omfang som arrangørerne havde forventet. Måske var situationen den at »kirkedagene skulle have overlevet sig selv«. (Nyhedsbrev. Det økumeniske Fællesråd i Danmark. No. 2).

Frikirkerne, som i Danmark aldrig har spillet nogen afgørende rolle i kirkelivet eller haft en blot beskeden gøren-sig-gældende i det folkelige og politiske liv, udviser inden for deres begrænsede kredse et imponerende aktivitetsniveau. Det gælder disse kirkesamfunds evangeliserende arbejde herhjemme og ude i verden, ligesom de udfører en påskønnelsesværdig social indsats, hvor særligt Frelsens Hær er at nævne – et indtryk der bekræftes ved regelmæssig gennemlæsning af velredigerede publikationer som den karismatiske ugeavis Udfordringen med bred

orientering om navnlig det frikirkelige liv (når Udfordringen kalder sig »... hele kirkens ugeavis« er det lidt af en tilsnigelse). Bladet indeholder talrige beretninger om mirakuløse helbredelser i Danmark og udenlands, ligesom en primitiv bibelsk fundamentalisme gør sig gældende i spalterne, hvor tegnene på de sidste tider tydes, og eksistensen af staten Israel ses som opfyldelsen af og et tegn på Guds løfter. Den danske Baptistkirkes tidsskrift Baptist er også værd at notere ligesom Frelsens Hærs blad Krigsråbet.

Et hyppigt tilbagevendende tema er, at frikirkekredse og andre religiøse samfund føler det næsten ubærligt at folkekirken indtager en særstatus i forholdet til staten. Faktisk mente frikirkerne sig overset af lovgiverne. F. eks. havde frikirkerådet uden held prøvet at stable en høring på benene angående kirkesamfundenes lighed for loven, men initiativet havde ikke modtaget politisk respons. (Udfordringen no. 3 s. 5). Den kendsgerning siger lidt om frikirkernes perifere stilling i samfundsstrukturen.

Som et nyt væsentligt tegn på et voksende samarbejde mellem frikirkerne bemærkes, at Baptistkirken, Pinsekirken, Missionsforbundet og Dansk Oase i fællig er ved at opbygge en uddannelsesinstitution med lokaler i Københavns Kristne Kulturcenter. (Baptist no. 6). Vi noterer i den forbindelse at pinsemenighederne, som tidligere stod afvisende over for teologisk lærdom, åbenbart er ved at skifte holdning i dette spørgsmål.

Den katolske kirke hører man som i de foregående år ikke så meget til. Det er sjældent man ser kirkens danske biskop fremtræde i medierne. Fra udlandet forlyder det tit om manglende tilgang til munke- og nonneordner og om for få nye præster. Samme klage lød nu også her. »Buen er spændt til det yderste, hvad præstesituationen i Den katolske Kirke i Danmark angår«, udtalte biskop Czeslaw Kozon. (Katolsk Orientering no. 11 forsiden.)

På den yderste venstrefløj har Unitarkirken gjort sig gældende i 101 år med en bidende kritik af »dogmelæren«, men, spurgte unitarenes næstformand Lene Shoemaker, hvad vil unitarerne egentlig i dag med den kritik, for »Den danske folkekirke har for længst overhalet os indenom.« (Unitaren no. 2 s. 10). En bemærkning som mange på højrefløjen sikkert vil samstemme i.

Det diakonale. Ydre mission. Det økumeniske

I disse år har kirkernes sociale arbejde tilsyneladende en høj prioritet i det offentlige liv. Der snakkes ikke længere på arrogant vis om almisser og hattedamer. De frivillige organisationers »lavtærskeltilbud« er

tværtimod populære ikke kun hos brugerne. Kirkeminister Johannes Lebech udtalte således sin uforbeholdne anerkendelse af den diakonale indsats som stat og kommuner ikke havde penge til at iværksætte. (Sammen (Samvirkende Menighedsplejers blad) no. 3 s. 6).

Lebechs efterfølger som kirkeminister, venstrepolitiker Tove Fergo, der har gjort sig markant gældende i den sociale debat, lagde megen vægt på menighedernes selvforvaltning, herunder deres medmenneskelige ansvar. De lokale menighedsplejer skal ligesom menighedsrådene indtage en vigtig social og næstekærlig holdning, der ifølge Fergo havde været undertrykt af socialdemokratisk bureaukratisme og fremmedgørelse af ældre mennesker. (Berlingske Tidende 26.12.)

For dem der anser kristendommens kærlighedsbudskab som denne religions særlige anliggende, og som ikke er indstillet på at høre om Jesus Kristus som Guds søn, forsoning, opstandelse osv, er det sagtens kirkens eneste værdsatte opgave at udmønte budskabet i handling. Man kan sågar møde præster der mener at sognepræstens indsats er *durch und durch* diakonal.

Et tegn på folkekirkens høje serviceniveau er de mange sognegårde rundt om i landet. Disse bygninger har som ofte nævnt i høj grad erstattet de gamle forsamlingshuse og vel i nogen grad missionshusene. Her udfoldes noget der ligner folkelige og kristelige fællesskaber, og mennesker der føler sig fremmede over for ordinære gudstjenester kan opleve gode stemninger, og gå til studiekredse og modtage visdom og underholdning i sognegården. Der udføres på disse steder et anerkendelsesværdigt stykke socialt og folkeligt arbejde, men man kan godt fornemme at ikke så få præster placerer hovedparten af deres kræfter her, hvilket ikke kan undgå at gå ud over blandt andet prædikenforberedelsen og den teologiske fordybelse – en prioritering som mange gejstlige så vel som læge finder er i sin orden

En positiv og informativ artikel om kirkens diakoni skrev i denne forbindelse biskop Niels Henrik Arendt (Korshærsbladet no. 3 s. 31-34). Særlig respekt viste Arendt de frie diakonale organisationer og de lokale menighedsplejer. Han fandt på dette felt en organisationsform der var langt bedre egnet til at tage menighedens sociale forpligtelser op, end det ville være muligt for et diakonalt apparat i et administrativt folkekirkeligt regi. Han konstaterede det som et glædeligt faktum at sognediakonien i disse år oplevede en renæssance; dog var baggrunden for ham at se den beklagelige virkelighed at velfærdsstatsmodellen viste sig at have tydelige mangler med hensyn til omsorg for individets værdighed, ligesom den almene solidaritet i høj grad syntes at være gået fløjten.

Det må i denne sammenhæng nævnes at sognediakonien har et imponerende omfang. Samvirkende Menighedsplejer kunne således opgøre at 170 menighedsplejer fra 208 sogne var med i fællesskabet. (Sammen no. 2 s. 22-23). Et ganske betragteligt antal mennesker er således aktiveret i dette kristelig-socialt arbejde.

Der registreres også talrige diakonale institutioner og organisationer. Man forsøger vitterlig at bryde nye veje. F. eks. ser man mange steder de såkaldte genbrugsbutikker, herberger og varmestuer, organiseret af disse organisationer, og hvor et stort antal frivillige fra sognene yder en fin indsats. Nogle gamle arbejdsformer synes dog ikke længere at kunne tiltrække nye kræfter. Det gælder blandt andre det hæderkronede diakonissehus Sct. Lukasstiftelsen i Hellerup, København. En udsendelse 01.07. i DR 2 havde således træffende titlen »De sidste søstre«.

Blandt de meget aktive og synlige foretagender i det diakonale arbejde må først og fremmest nævnes Folkekirkens Nødhjælp, Kirkens Korshær, paraplyorganisationen Samvirkende Menighedsplejer, Blå Kors foruden en række mindre organisationer. Til en kortfattet orientering er Kirkelig Vejviser 2001/2002, udgivet af KD, ganske storartet. Men hvad der forekommer slående ved læsningen af de fire førstnævnte organisationers publikationer er, hvor beskedent det forkyndelsesmæssige aspekt generelt fremtræder. Så selvom diakonien beskrives som ligeværdig med gudstjenesten er det som om kirken først bliver en rigtig kirke gennem den organiserede diakonale indsats. (Forstander Henrik Stubkjær i Sammen no. 2 s. 4-5). Man kan næsten føle at alene lignelsen om den barmhjertige samaritaner gælder. Ligesom når Samvirkende Menighedsplejers nye generalsekretær Ole Skou beskrev diakoniens anliggende som »det folkekirkelige menneskesyn: at vi alle er skabt i Guds billede, – at hvert eneste menneske er unikt«. (Smstd. no. 1 s. 7). En formulering ikke få humanister uden videre ville kunne underskrive. I Kirkens Korshær sker der teologisk en snæver identifikation af diakoni og kristologi, når korshærschefen Bjarne Lenau Henriksen i sin årsberetning på organisationens årsmøde kan udtale: »At det er Kristus, som i den lidende næste kommer os i møde, er kernen i den evangeliske selvforståelse.« Ligesom han udtrykker inkarnationen således: »Gud blev menneske – helt og fuldt – for at mennesker skal kunne leve som mennesker med hinanden.« (Korshærsbladet no. 8 s. 100 og s. 101).

Men hvorfor man af kristelige grunde snarere skulle støtte Folkekirkens Nødhjælp frem for Røde Kors er ikke umiddelbart indlysende. Indenfor Folkekirkens Nødhjælp skete der i øvrigt et lederskifte idet den ansete og effektive generalsekretær Christian Balslev-Olesen overgik til internationalt arbejde. Som hans afløser valgte bestyrelsen den i øku-

meniske kredse fremtrædende teolog lektor ph. d. Peter Lodberg. En ændring i Nødhjælpens holdninger er dog næppe forventelig med denne nybesættelse.

Også hos nogle missionsselskaber, vist mest hos Danmission, konstateres der en større læggen vægt end tidligere på den humanitære/diakonale indsats på arbejdsfelterne, idet man synes at ville overlade den rent kirkelige side så vidt mulig til områdernes egne præster for i stedet at yde en massiv bistand med teknikere, sundhedspersonale og administratorer og fagteologisk bistand. Så meget mere som det nu ikke primært drejede sig om at opbygge den vestlige form for kristendom i de fjerne lande, men om at bidrage til udviklingen af lokale kirker med deres lands folkelige baggrund, som vicegeneralsekretær i Danmission Jørgen Nørgaard Pedersen formulerede det, idet han samtidig påpegede nødvendigheden af at missionen havde et ansvar for de mange nyttilkomne i Danmark. (Danmission no. 5 s. 8). Symptomatisk er det også at der i en stillingsannonce angående generalsekretærposten i Danmission stod, at »selskabet i stigende grad omstilles fra et klassisk missionsselskab til at være facilitator for partnerkirkerne«. (Præsteforeningens Blad (Prf. Bl.) no. 46 s. 1072). Derimod udføres missionsarbejdet efter mere traditionelle linjer hos Sudanmissionen og hos Dansk Ethiopemission, ligesom LMs omfattende missionsindsats går i fædrenes spor.

Også på ydre-missionsfeltet synes højrefløjen at rykke tættere sammen. I august blev en ny Tværkulturel Missionsuddannelse sat på skinner. Dette tiltag er et produkt af samvirke mellem DBI, Dansk Ethiopemission, Evangelisk Luthersk Missionsforening, LM og LMs missions-skole. (Tro & Mission no. 16 forsiden).

Danmission er en fusion af DMS og Dansk Santalmission, realiseret 1. januar i år. Intentionen var at koordinere og effektivisere indsatsen. Inden sammenlægningen var der gået langvarige og vanskelige forhandlinger. Sommeren demonstrerede at besværlighederne ingenlunde var overstået. En kritik af rejseudgifter for lederne i det sammenlagte foretagende vakte opmærksomhed. Imidlertid viste forløbet at der også lå mere dybtgående konflikter bag uroen. Årsager som netop syntes at bunde i modsætningen mellem gamle DMS-folk og medarbejdere og venner fra Santalmissionen i spørgsmål vedrørende blandt andet økonomi og ledelsesstil. Vanskeligt verificerbare beskyldninger fløj hid og did. Et højdepunkt i opgøret var at formanden for Danmission sp. Thorkild Schousboe Larsen med bitterhed trak sig fra sin post. Et lignende skridt tog lidt senere Nørgaard Pedersen, der dog fortsatte som konsulent i Danmission – se hertil KDs fyldige dækning af sagen igennem sommeren. Det kriseramte selskabs generalsekretær Harald Nielsen be-

skyldte i Netværk, et blad for frivillige i Danmission, no. 6 s. 20-21, KD for at fremstille et fortegnet billede af situationen. I Danmission september s. 26-27 afviste Harald Nielsen desuden al kritik, både hvad angik økonomisk styring, ukvalificeret ledelse og kulturelle forskelle mellem de to fusionerede selskaber. En konstatering der for den udenfors-tående ikke gjorde konflikten mere gennemskuelig. En foreløbig afslutning indfandt sig ved selskabets repræsentantskabsmøde, hvor 131 af 177 af de stemmeberettigede godkendte bestyrelsens beretning. (KD 10.09.). Men at krisen i Danmission åbenbart ikke var overstået, fremgik af en meddelelse i KD 08.10. om at Harald Nielsen ved årsskiftet ville fratræde sin stilling som generalsekretær og overgå til at arbejde i selskabet omkring forholdet mellem islam og kristendom.

Folkekirkens Nødhjælp har sammen med lignende udenlandske organisationer i nogle år gået til kamp mod den tiltagende fattigdom i verden som et fænomen skabt af udbytning og ulighed. »Fattigdom – en politisk sag«, var temaet i en artikel. (NØD no. 2. s. 3-9). Her berettedes om tværkirkelige studiers påvisning af globaliseringens elendighedsvirkning. Folkekirkens Nødhjælp ville være med til at virke for en markant politisk indsats til bedring af de økonomiske relationer i verden i forbindelse med solidarisk hjælp på det lokale plan. I artiklen underkendtes ikke forskellige internationale udviklingsorganisationers målsætninger, men Verdensbankens initiativer blev betragtet med stærke forbehold. I sit materiale til pinsekollekten oplyste Nødhjælpen at den samlede ind til kirker i områder hvor der herskede krig og konflikt, idet kirken havde »et særligt ansvar for i ord og handling at arbejde for forsoning«. I NØD 2002 nr 1, s. 3, kunne man læse, at i 2001 havde Folkekirkens Nødhjælp fået diskriminationen af de kasteløse på dagsordenen i betydningsfulde internationale fora. Samt at Nødhjælpens partnere havde arrangeret en række møder i Cambodia for at fremme opgøret med lederne af de Røde Khmerer. Endelig at Nødhjælpens samarbejdspartnere på Filippinerne havde bidraget til ved fredelige midler at fjerne den siddende præsident.

I Stiftsbrevet, udgivet af Københavns stift, no. 1, publiceredes et brev fra Stiftsudvalget for mellemkirkeligt Arbejde, rettet til udenrigsminister Niels Helveg Petersen. Udvalgets medlemmer fremførte her en for-dømmelse af den israelske besættelsesmagts optræden over for palæstinenserne, herunder den kristne del af dem. En kritik af voldshandlinger fra palæstinensisk side blev ikke noteret. Den nye udenrigsminister Mogens Lykketoft delte i et svarbrev udvalgets bekymringer med hensyn til Israels optræden, men han understregede samtidig EU's be-stræbelser på at bringe begge parter frem til en forhandlingsløsning. (Smstd. no. 2). Repræsentanter for en kirkelegation, udpeget af Det

mellemkirkelige Råd, Det økumeniske Fællesråd og Folkekirkens Nødhjælp, havde efter et besøg i Israel og de palæstinensiske områder opnået foretræde for Folketingets udenrigspolitiske udvalg og dér berettet om deres oplevelser i regionen. (NØD no. 5 s. 4). Eksemplerne viser at man på kirkeligt plan kontakter de højeste politiske repræsentanter i spørgsmål der ikke specifikt vedrørte danske kirkelige og politiske forhold.

Det økumeniske virke fortsatte med den kendte intention at gøre kirken synlig, og med at forlige de adskilte kirkesamfund. En formålssætten der ikke bare vækker jubel i folkekirken. En begivenhed fra det økumeniske liv skal anføres: I 1972 udkom den såkaldte Leuenberg Konkordie, hvor lutherske, reformerte, tyske unerede og metodistiske kirkesamfund blev enige om fællesskab i synet på dåb, nadver, kristologien og embedet. I Danmark var der dengang en livlig diskussion om sagen; erklæringen blev da heller ikke underskrevet fra dansk side. I 1973 påbegyndtes der samtaler i det såkaldte Leuenberg Fællesskab. Først nu er folkekirken officielt medlem af fællesskabet, men danske teologer har været med i arbejdet fra begyndelsen. På deres møde i januar fandt biskopperne ingen bekendelsesmæssige problemer ved en formel tiltræden; Det mellemkirkelige Råd besluttede derpå at indmelde folkekirken i fællesskabet. (Nyt fra Det mellemkirkelige Råd no. 1). I modsætning til 1995. da Porvoo-erklæringen var et hovedemne i den kirkelige debat, blev der ikke tale om en høring i menighedsrådene. Den 13. maj blev Leuenbergaftalen underskrevet i Fredericia. Det mellemkirkelige Råds formand Paul Verner Skærved bemærkede at de underskrevne kirkers fælles teologiske overvejelser forud har haft væsentlig værdi for kirkesamfundene. Og han håbede at fællesskabet nu også kunne influere på den hjemlige kirkelige strukturdebat, så at man med de andre ville være indstillet på at tænke seriøst om kirkernes situation i relation til nutidsvirkeligheden i vores verdensdel. Men Skærved følte at der i Danmark måtte mere til end det mellemkirkelige arbejde, når det gjaldt samarbejde. Der manglede hos os »en række andre organer, der kan tage fælles anliggender op i et formelt fællesskab«. (Smstd. no. 3).

Leuenberg-underskrivelsen vakte liden opmærksomhed. Dog sagde de højkirkelige præster klart fra, idet de fandt at dokumentet var mere calvinistisk end luthersk i sin teologi. (Reformatio no. 3 s. 51-53).

I november skulle der indleveres valglistor til valget af det mellemkirkelige råd. Interessen forekom generelt beskeden. Således var der i Københavns, Fyns og Aarhus stifter kun opstillet en enkelt liste. Situationen fik Skærved til med betænkelighed at spørge om valget var så uvedkommende at ingen rigtig gad beskæftige sig med det. (Nyt fra Det mellemkirkelige råd no. 5).

I et essay med titlen Folkekirken og integration (Tidehverv no. 8 s. 157-168) satte sp. Thomas H. Beck lighedstegn mellem sværmere, humanisme, nævenyttig politisk foretagsomhed, religions- og kulturrelativisme, alt sammen fænomener der ifølge Beck udtrykte et forræderi imod den evangelisk-lutherske kristendomsforståelse, der satte alle mennesker under tiltale af Gud med en fordring til den enkelte om på hver sin plads at leve i ansvarlighed med næsten, og det uden at ville konstruere et totalitært, falsk-tolerant, ukristeligt samfund, hvor en magtsøgende kirke føjeligt søgte at integrere sig. Som et eksempel på dette rod-sammen af kirken og verden nævnte han Charta Oecumenica.

Ifølge sin formålsparagraf er KFUM og KFUK en økumenisk og folkekirkelig bevægelse. Generalsekretær Margith Pedersen forklarede betydningen heraf med at der ikke var tale om to modsatrettede bevægelser. Derfor havde man et åbent medlemskab, hvilket betød at unge kunne være medlemmer selvom de var udbøbte og ikke havde en kristen baggrund. Derimod skulle lederne være døbt i den treenige Guds navn, dog ikke nødvendigvis i folkekirken. ([horYsont] no. 2 s. 24-25).

Kritikken af folkekirken kom ikke bare fra unge, aktivistiske kredse. Tidligere chefredaktør Bent A. Koch skrev 02.01. en kronik i Berlingske Tidende med titlen »Den selvgoede folkekirke«, hvori han blandt andet harcellerede over den selvtilstrækkelighed og angst for fremtiden der bestemte folkekirkens manglende vilje til at tage ved lære af de andre kirkesamfund. Denne tendens så han i det økumeniske arbejde og også i salmebogskommissionens forslag til en ny salmebog, hvor der ikke forelå gendigtninger af nutidige franske, engelske og tyske salmer.

Det er sjældent at det økumeniske perspektiv bemærkes i forbindelse med præsteuddannelsen i Danmark. Rektor for DBI Jens Ole Christensen fandt imidlertid at det kunne udvikle sig til noget af et økumenisk problem, hvis man hos os klyngede sig til den universitære teolog- og præsteskoling uden at agte på at der eksisterede tilsvarende institutioner udenlands af høj akademisk karat. (KD 25.05.). Men det er nu ikke så tit at man fra den kant er optaget af økumeniske problemstillinger, som man snarere har stillet sig skeptisk over for – i hvert fald på det organisatoriske og dogmatiske plan.

Folket og kirken og det religiøse liv

Hvor meget det danske folk føler sig ét med folkekirken tør vist kaldes et relevant spørgsmål. Skeptikere fra både pietistisk og ateistisk side har i generationer højlødt spået den nuværende ordnings snarlige død. Andre, måske lidt nostalgiske personer, har fortløbende iagttaget en uopgi-

velig organisk forbindelse mellem danskheden og kristendommen, funderet i folkekirken – og det trods folkekirkens konstant faldende medlemstal. »Danskerne hænger ved den kirke. Ja, de elsker den ligefrem, fordi den er deres mere eller mindre bevidst«, skrev sp. Arne Ørtved. (Dsk. Kt. no. 2 s. 25). Og Søren Krarup forsikrede at »kristendommen er og bliver det helt afgørende for det danske folk«; og just den var det som satte »virkeligheden« for danskerne, i modsætning til humanismen som han skildrede som en strikte modsætning til kristendommen. Weekendavisen 20-26. april.

Udtalelser om de tomme eller halvtomme kirker dukker ikke desto mindre op til stadighed, men mf. og formand for folketingets kirkepolitiske udvalg Birthe Rønn Hornbech afviste den snak: »Jeg har været rundt i landet og ledt efter de tomme kirker, og jeg kan ikke finde dem.« (Horisont (medlemsmagasin fra atp-huset) s. 8).

Menneskerettighedserklæringernes forhold til kristendommen var også i år et løbende debateme, og ikke kun i tidehverske cirkler. Sp. Steffen Ravn Jørgensen fremførte i DR P 1 09.09., at erklæringerne talte om ret og pligt i individuel forstand medens kristendommen »kun« forkyndte vores pligt mod næsten og fællesskabet. Ravn Jørgensen konstaterede også en vestlig arrogance imod andre kulturer i erklæringernes a-historiske, universelle fornuftsdyrkelse, hvor kristendommen tværtimod undlod at presse ideer ned over folk. Med omsorgen for de svage, et kristeligt motiv, så Ravn Jørgensen noget godt i menneskerettighedserklæringerne, men de var altfor præget af en slags fundamentalisme, som når de f. eks. postulerede sociale rettigheder uden tanke på samfundenes økonomiske formåen.

Men ikke alle i Danmark elsker folkekirken og måske heller ikke kristendommen. Og de bliver flere og flere. Kirkegangen er i mange hovedstadssogne såre beskeden. Dette faktum har medført forslag om nedlæggelse af kirker i byen. Men der bliver ikke lukket kirkebygninger, udtalte biskop Erik Norman Svendsen. Godt nok er der for mange gudshuse til traditionelt søndagsbrug, konstaterede han, men i stedet kan kirkebygningerne anvendes som funktionskirker, hvilket vil sige at man samler sig om en specialopgave ved en kirke som for eksempel ungdomsarbejde – forsøg der allerede er praktiseret i hovedstaden. En ide om at forære muslimerne en kirke afviste biskoppen totalt. (Weekendavisen 9.-15. marts).

Vi vender os nu til et væsentligt punkt i det folkelige-kirkelige liv: Tidligere fungerede skolen som et vigtigt forbindelsesled mellem kirke og folk; faktisk bidrog den til dåbsoplæringen. Men fra 1975 blev kristendomsundervisningen gjort til et blot kundskabsmeddelende fag i

folkeskolen omend stadig benævnt kristendomskundskab, men med ret for forældrene til at fravælge faget. Denne rettighed er blevet udnyttet af mange herboende muslimske forældre af angst for kristelig indoktrinering. For at gøre faget mere »spiseligt« gik religionslærernes forening, talrige skoleledere og biskop Kjeld Holm, der er formand for Nævnet for Etnisk Ligestilling, ind for at faget benævnedes »religion« ligesom i gymnasiet, og for at faget også i barneskolen blev obligatorisk. Men den radikale undervisningsminister, tidligere også kirkeminister, Margrethe Vestager ville ikke støtte ideen dels fordi tvungen religionsundervisning ville stride imod Den Europæiske Menneskerettighedskonventions bestemmelser, og dels fordi kristendommen som en vigtig del af dansk kulturtradition alligevel ville have vægten i undervisningen. Politiken, der 08.01. brugte adskillige spalter på sagen, var i lederen forarget på Vestager som efter skribentens mening ikke udviste radikalt frisind. Børnene ville ifølge bladet desuden have mere glæde at blive orienteret om religioner og livsfilosofi fremfor at udsættes for en dominans af kristendommen i undervisningen.

Biskop Niels Henrik Arendt betragtede diskussionen fra en anden synsvinkel. Han fandt ikke at der forelå et folkeligt ønske om en ideologisk funderet navneforandring af faget kristendomskundskab til religion, hvorfor man burde beholde den gældende betegnelse, og faktisk fandt han debatten ligefrem »ret idiotisk«. (Dsk. Kt. no. 22 s. 361).

Ligeledes udtrykte den kendte journalist Connie Hedegaard sin forundring over at ikke-kristne forældre ønskede deres børn fritaget for kristendomsundervisning, da kristendommen var grundlaget for vores samfund og faget i skolen ikke havde en missionerende karakter. På senere klassetrin hvor eleverne skulle stifte bekendtskab med andre religioner, kunne man så give faget navn af religion. (Politiken 11.08.). Akkurat samme synspunkt gav tidligere overrabbiner Bent Melchior udtryk for. (Smsd. 03.11.). Primo august vakte Det konservative Folkepartis uddannelsesordfører (senere på året kulturminister) Brian Mikkelsen en del opmærksomhed i medierne ved at kræve obligatorisk kristendomsundervisning i skolerne, således at heller ikke muslimske børn kunne fritages for faget, eftersom kristendommen hørte med til grundlaget for dansk kultur. Mikkelsens forslag oplevede afvisning fra både politisk og pædagogisk hold. Imidlertid synes Hovedbestyrelsen for Danmarks Lærereforening at være inde på lignende tanker som de konservative. (DR P 1 05.10.).

Kirkeminister Johannes Lebech lod også sin røst høre. Han mente heller ikke at skolen skulle undervise bredere i religion. Kendskabet til kristendommen var nu engang vigtigt for forståelsen af dansk kultur. At

omdøbe faget i skolen ville være ureelt, så måtte man hellere have to fag. I øvrigt burde muslimske børn af deres forældre gives adgang til at blive orienteret om den kristne religion. (Jyllands-Posten 16.01.).

Som nævnt i Kirkehistoriske Samlinger 2001, 2000 – en oversigt s. 313f satte professor Theodor Jørgensen sammen med lektor Hans Raun Iversen spørgsmålstejn ved dåbskirkens praksis som teologisk ikke tilstrækkeligt ansvarlig i vores tid, og de anbefalede en dåbsoplæring for forældrene som et slags vilkår for barnedåb. De to universitetslæreres bemærkninger vakte en del kritik, der dog ret hurtigt døde ud. Heller ikke på biskoppeligt plan syntes deres tanker med det første at vinde meget gehør, iflg. KDs referat 20.04. af et bispemøde. Men på bispemødet i oktober besluttede biskopperne imidlertid at der på deres første møde i det nye år skulle fremlægges et forslag af Søren Lodberg Hvas med henblik på nedsættelse af en arbejdsgruppe om dåbsundervisning. (Smstd. 26.10.).

Stiftspræst dr. theol. Lissi Rasmussen tilsluttede sig Jørgensens og Raun Iversens anliggende. Der herskede et fantastisk ukendskab blandt danskere til hvad kristendommen stod for, samtidig med at folk fremhævede den som en vigtig størrelse for deres kulturelle og menneskelige identitet. Det var ifølge Lissi Rasmussen islam som havde afsløret denne uvidenhed. (Smstd. 20.07.). At islam har fået denne betydning for den danske folkesjæl er en påstand som ofte fremføres.

I forbindelse med dåb i folkekirken berettes der som i de sidste mange år vidt og bredt om forstyrrende uro under gudstjenesten. »Jeg er top-frustreret over, at kirken i stigende grad bliver betragtet som et serviceorgan på linje med rådhuset og HTs køreplan«, sukkede sp. Kathrine Lilleør, efter at hun som mange andre præster havde været udsat for offentlig udskældning af en dåbsfamilie. (Berlingske Tidende 20.06.).

Det kan være vanskeligt at få folk til at deltage i de ordinære gudstjenester. Gang på gang forlyder det at højmessens ligger på et forkert tidspunkt – og desuden er den så skrækkelig kedsommelig – hører man som næsten en rituel besværgelse. Niels Henrik Arendt var overbevist om, at præsterne som flest »vil slå knuder på sig selv for at være der, når folk vil gå i kirke«, hvorfor det næppe ville være besværligt at udvise større imødekommenhed med hensyn til ændring af gudstjenestetiderne. (Jyd-ske Vestkysten 06.01.).

Det må da også ved gennemlæsning af forskellige kirkeblade bemærkes, at præsterne er fleksible over for folks formentlige behov. I sognene arrangeres særgudstjenester af så mange slags, så som kravlegudstjenester for de allermindste, småbørnsgudstjenester, ungdomsgudstjenester,

Valentinegudstjenester, Halloween-gudstjenester, meditationsgudstjenester, midnatsgudstjenester, forskellige jubilæumsgudstjenester, Sandwichgudstjenester, Taizé-gudstjenester, Thomasmesser, kræmmergudstjenester, forbøns- og lovsangsgudstjenester, musikgudstjenester, ældre-gudstjenester; man kan finde tiltag i kirkerne med masser af levende lys og moderne musik, og som noget helt nyt begyndte da også vores nationalgalleri, Statens Museum for Kunst i København at arrangere museumsgudstjenester. Men som Kirkefondets generalsekretær Kaj Bollmann sikkert med rette bemærkede: »Det ser ud, som om vi trods alle forsøg og nye gudstjenesteformer ikke har mindsket kløften voldsomt meget mellem flertallet af danskerne og kirkens gudstjenester«; netop derfor gjaldt det om ifølge Bollmann at træde endnu mere energisk frem med nye tiltag for at gøre gudstjenesten mere spændende for folket. (Levende sten (sognemedhjælpernes blad) no. 1 s. 11). Provst ph. d. Peter Balslev-Clausen beskrev præcist situationen. »Der er i dag ikke det skel mellem gudstjenesten og andre kirkelige aktiviteter, som der var tidligere.« (Dsk. Kt. no. 6 s. 97). Et faktum som nogle fryder sig over og andre næsten græder over.

Ved hyppig aflytning af radiogudstjenester og regelmæssig gudstjenestedeltagelse melder det indtryk sig, at de fleste prædikanter gør sig ærlige, dygtige og alvorlige forsøg på at formidle kristendommens budskab på nutidens vilkår uden at gå på akkord. Samtidig må det bemærkes, at der afholdes gudstjenester af en så kontroversiel art, som vel ikke tidligere i folkekirken. Et frapperende referat af en sådan gudstjeneste i en københavnsk kirke, lig et one man show med stedets sognepræst F. Pless i hovedrollen, leverede sp. Ole Juul i Dsk. Kt. no. s. 55-58. Og Juul advarede i sin artikel imod modens tyranni. Kirken som et fælleshjem med regler og respekt måtte bevares. Situationen hvor kirkegængerne blot skulle underholdes med en »kanonoplevelse« som om de var turister, fandt han yderst betænkelig. Præsterne havde et særligt ansvar for omgangsformerne i gudstjenesten. Efterpå blev Juuls opsats fremlagt 28.02. som kronik i KD. En del kommentarer i bladet berørte kritisk Juuls indlæg, men ingen af disse kom seriøst ind på sagens substans, nemlig en enkelt præsts vilkårlige håndtering af en højmesse.

En enorm interesse vakte det da også i alle medier da sp. Poul Stender arrangerede en skærtorsdag-menu i Kirke Såby kirke formedelst 500 kr. pro persona med mesterkokken Claus Meyer som den ledende kraft. Intentionen var ifølge Stender at gøre opmærksom på at nadveren ikke bare var et måltid for sjælen men tillige for kroppen og sanserne. Samtidig fremkom han med nogle provokerende bemærkninger om den gængse nadverpraksis. Tilstrømningen til arrangementet var enorm.

Reaktionerne rundt om var gennemgående meget afvisende. (Menighedsrådenes Blad (Mr. Bl.) no. 4 s. 3). Lektor dr. theol. Carsten Breengaard klagede til kirkeministeren blandt andet over at der blev taget entré til bemeldte nadvergudstjeneste, men kritikken blev ministerielt afvist med den begrundelse at der åbenbart mere var tale om et kirkeligt møde end om en egentlig gudstjeneste, hvortil der ikke må tages entré. (Smstd. no. 5 s. 33).

Stender var blevet bakket op af sin biskop. En kendsgerning som Breengaard ikke lod upåagtet, ligesom han ved andre lejligheder angreb Jan Lindhardt for dennes embedsførelse. Lindhardt følte sig stærkt krænket over disse attacks; hvorefter han tog det usædvanlige skridt at indkalde Breengaards hustru provst Benedicte Hvidt Breengaard til samtaler, og som kronen på værket tilskrev han hende et embedsbrev hvori han drog hendes anseelse og dømmekraft i tvivl, fordi hun ikke kunne bringe ægtefællen til fornuft. Det biskoppelige initiativ fik provsten til at klage til kirkeministeriet over sin foresatte; og såfremt hun ikke der fik medhold agtede hun at gå videre til ombudsmanden. (Jyllands-Posten 26.07.). Professor i offentlig ret dr. jur. Jens Peter Christensen karakteriserede Lindhardts brev som »lirum-larum uden lige«. (Smstd. 28.07.). Sagen vakte i de følgende dage en betydelig medieopmærksomhed – blandt andet fordi mange præster ikke kan acceptere at menighederne opfatter præstegård og præstefamilie som en samlet institution, der højst umoderne skal opføre sig efter et ensartet regelsæt. (Smstd. 27.07.).

En støtte fandt Breengaard i sp. Johannes H. Christensen. Stenders arrangement omtalte han som »Ædegildet i Kirke Såby«. Biskop Lindhardt fremstillede han som en oversmart, utroværdig taktiker. Men det var generelt for folkekirken, mente Christensen, at overalt var anstændighed en glemt størrelse. (Skovshoved. Ordrup Avis no. 7).

En lidt forbeholden anerkendelse fik Pless og Stender af redaktør ph. d. Henrik Wigh-Poulsen i Dsk.Kt. no. 16 s. 255. Den store respekt for substansen i modepræsternes fremfærd havde han ganske vist ikke: alligevel fandt han disse præsters noget provokerende optræden af en vis positiv betydning. De formåede nemlig at tiltrække mennesker der ellers stod fjernt fra den almindelige gudstjeneste. Og evangeliet kunne dog nås ad mange veje. På samme sæt og vis forsvarede provst Lars Holm i samme nummer Lindhardts ofte kritiserede brug af medierne.

Endelig kan man spørge sig selv om ikke de mange forsøg på at gøre kirken så synlig som muligt, akkurat demonstrerer folkekirkens marginale rolle i samfundet og giver rum for præstelig entertainervirksomhed. Men sådan vurderede universitetslektor Karsten Fledelius, der er

en markant kirkelig skikkelse, slet ikke situationen. I Weekendavisen den 10-16. august rettede han et teologisk betonet angreb på folkekirken, som han tværtimod påstod var for lidt »sanselig«, for lidt følelsesbestemt, og uden fornemmelse for det dramatiske i tilværelsen. Folkekirken var blevet en autoritær, kølig, intellektuel institution, hvor bare ordet var sagen. Hele den af Tidehvervsbevægelsen inspirerede holdning havde gjort mennesker ensomme. Og den højt begavede Fledelius, der åbenbart ikke har begrebet meget af ordets teologi, påstod – i øvrigt uden belæg – at mange derfor var konverteret til romerkirken. Et anderledes medierende standpunkt i gudstjenestedebatten blev fremført af rektor Jens Ole Christensen der mente at man ikke kunne leve højt på en tidligere periodes stilarter; tværtimod måtte der arbejdes med formerne, men substansen i gudstjeneste – og mødeaktiviteter kunne ikke ændres uden at forråde korsets evangelium. (DBIposten no. 5).

I et spændende foredrag tog Dansk Industris direktør Hans Skov Christensen derimod kritisk og konstruktivt stilling til mange forhold i folkekirken, idet han konstaterede at nok fungerede folkekirken storartet ideologisk og materielt ud fra velfærdssamfundets præmisser; samtidig savnede han noget vigtigere, nemlig personligt engagement, viden om kristendom og en central kristen forkyndelse. HSK: Folkekirken set fra kirkebænken. (Årbog for Københavns Stift, s. 75-84).

Herudover kan det som mere end et kuriosum noteres, at det i en større artikel i Politiken 21.04. fremgik at flere danske præster beskæftiger sig med eksorcisme. Da folkekirken ikke har et ritual for dæmonuddrivelser og lignende tyr præsterne til forskellige fremgangsmåder i bekæmpelsen af de onde magter. Den teologisk mest kyndige gejstlige på dette område er formodentlig sp. Niels Underbjerg. Et fast ritual for eksorcisme er ikke inden for rækkevidde. Erik Norman Svendsen var skeptisk forbeholden over for fænomenet, men han ville ikke stoppe udøvende præster; han manede dog til psykologisk varsomhed over for de nødstedte.

New age-forestillinger er stadig levende, men en overstrømmende interesse vækker de ikke i de kirkelige miljøer, og kun få præster er påvirket af dem. En cand. mag. Merete Demant Jacobsen fandt det mærkeligt, at man ikke fra kirkeligt hold tog den spiritualitet som kom til udtryk med handling og ånd og mange mirakler i den såkaldte new age-strømning mere til hjerte. (Politiken 14.10. kronikken). Ekstra Bladet var med på det spirituelle ridt og oprettede medio december en clairvoyant brevkasse.

At overtro og okkultisme lever i bedste velgående viste en serie med titlen Åndernes magt i TV 2 Zulu der noterede vældige seertal.

Ikke alle præster er lige imødekomende over for folkelige forventninger. DR 1 og TV 2 kredsede henholdsvis den 31.01. og den 01.02. om at ca. 200 præster nægter at vie fraskilte med henvisning til ord af Jesus. Studieværten i DR 1 udviste en aggressiv adfærd i sin udspørgen af IMs formand Christian Poulsen, der i øvrigt forekom temmelig uegnet som mediefigur ved at tale et indforstået sprog, utilgængeligt for andre end overbeviste missionsfolk.

Kristendom og islam

Indvandrerproblematikken optog også i år markant sindene. Det var dog næsten kun muslimerne der vakte almen opmærksomhed. Vi møder denne problematik i mange sammenhænge, som anført i disse oversigter. Holdningen til de nytilkomne var meget delt i befolkningen, ligesom i det politiske establishment. Nogle opfattede de såkaldte nydanskere som en vigtig kulturel og økonomisk ressource. Men også i folkekirken skiltes vandene. Argumentationsformen kunne af og til virke noget skinger, som når f. eks. sp. Rolf Slot-Henriksen, formand for foreningen Dansk Kultur, nævnte satanister, scientology og islam i samme åndedrag. (Udfordringen no. 36 s. 14). Til de roligt skeptiske hørte tidligere domprovst Poul E. Andersen, der undrede sig over at islams tilhængere, trods deres mange grupperinger og trods integrationsvanskeligheder, ikke desto mindre formåede at sætte dagsordenen også i den religiøse indvandrerdebat. Hos visse intellektuelle iagttog han ivrige forsøg på at fremstille kristendom og islam som beslægtede kulturer, idet man hos disse folk tilstræbte et multikulturelt og multireligiøst samfund i Danmark. (Jyllands-Posten 14.03. kronikken).

I DR 2 17.07. og andre steder fremgik det at Grundtvig-forskeren sp. dr. theol. Bent Christensen havde stillet sig i spidsen for en beskeden flok af indvandrerkritiske præster, blandt andet ud fra frykten for at den særlige danske identitet skulle udvandes gennem en multietnisk udvikling. Til Dansk Folkeblad (Dansk Folkepartis tidsskrift) udtalte Christensen, at trods danskernes pragmatiske holdning var det blevet åbenlyst, at indvandringen var et mislykket »kæmpe-eksperiment« som de »gudheds-besatte« magthavere havde iværksat. Nok var kristendommen global, »men danskere er kristne på en særlig måde«, sådan som man kunne lære det af Grundtvig. (No. 5 s. 5). Men at kendte præster som Krarup, Langballe og Bent Christensen skulle tegne den danske præstestands holdning til indvandrerproblematikken ville dog vist være en letsindig formodning.

Et behersket og teologisk funderet synspunkt blev fremlagt i en artikel »Social integration eller mission« af sp. Anne Ehlers, stiftskonsulent i Århus med folkekirken og islam som et af sine arbejdsfelter. Ehlers polemiserede imod bogen *Samtalen* fremmer forståelsen, Anis forlag 2000, en rapport fra biskoppernes islam-udvalg, der efter hendes mening gav udtryk for en overfladisk missionsopfattelse, når man mente at muslimer og kristne i et vist omfang kunne være fælles om nogle store religiøse spørgsmål. Nej, sagde Ehlers, »Vores Gudstro er fundamentalt forskellig«. Men dermed, betonedes hun, lagdes der ikke afstand til dialog, integration og respekt for anderledes troende. (Dsk. Kt. no. 12, især s. 191f).

Den kontroversielle lyngbypræst Leif Bork Hansen betragtede en mulig skilsmisse mellem folkekirken og statsmagten som en ny basis for en positiv dialog med muslimerne i Danmark så man ikke forholdt sig til hinanden i »dæmonisk indelukkethed«. (Nyhedsbrev om islam & kristendom no. 2. Udgivet af islamisk-kristent studiecenter).

Dialogen mellem muslimer og kristne har fundet sted gennem nogle år inden for ret snævre kredse. Men de frygtelige terrorangreb den 11. september rettet mod New York og Washington, udført af muslimske fanatikere, bragte diskussionen op på et højere tjenstligt niveau. Berlingske Tidende kunne således 25.09. oplyse, at der 26.10. ville blive afholdt et møde mellem flere biskopper og muslimske talsmænd. Hensigten var at fremme en fredelig sameksistens mellem kristne og muslimer, der her hjemme som ude i verden syntes truet af begivenhederne i USA. Det nævnte møde blev afholdt med deltagelse af fire biskopper og tre moderate, dansktalende imamer. Noget bemærkelsesværdigt eller banebrydende kom der tilsyneladende ikke ud af samtalen. (Berlingske Tidende 26.10.). Men der synes virkelig for at være brug for en indsats. Undersøgelser viste, at talrige danskere betragtede terrorangrebet som udslag af en konflikt mellem islam og kristendommen. Sammenhængende hermed kunne en tiltagende afvisende holdning over for muslimer i Danmark konstateres. Men der var tale om uvidenhed, mente biskop Kjeld Holm. For selv om et meget lille mindretal havde en virkelig solid viden om kristendommen, og et ikke større kendskab til islam gjorde sig gældende, talte folk alligevel om religionskrig. (Jyllands-Posten 16.10.). Og »religionskrig« blev der snakket vidt og bredt om da USA satte sig i spidsen for »war/strike against terror«, med angreb på Afghanistan som terrorens formentlige hovedbase. Men der er ikke tale om religionskrig, skrev professor Lars Qvortrup, for med den betegnelse gør man alle muslimer til blot religiøse soldater, og kristendommen opfattes som en religion der kan føre hellig krig. (Smstd. 26.10). De fle-

ste debattører stod på linje med Qvortrup. En mægtig opsigst havde det nemlig vakt i uge 43 da Jan Lindhardt erklærede, at der akkurat var tale om en religionskrig. (Smstd. 23.10.). Både politikere og gejstlige blev meget irriterede på ham i den anledning. Men Lindhardt holdt fast i sit standpunkt; fordi det var muslimer der talte om religionskrig kunne vi ikke benægte sagens realitet eller bløøjet forklare konflikten med økonomiske forskelle. Det vigtige i denne sag var ifølge Lindhardt ikke ordet »krig« men »religion«. (DR 1 profilen 30.10.). Endnu mere ophidset blev diskussionen da Pia Kjærsgaard den 4. oktober ved folketingets åbningsdebat kundgjorde: »Og jeg synes, at islam med de tendenser vi har set, med de fundamentalistiske tendenser, i allerhøjeste grad bør bekæmpes.« Hendes udtalelser var i strid med grundloven der sikrer religionsfrihed, mente Kjeld Albrechtsen fra Enhedslisten. (Referat af åbningsdebatten 2001-02-R 1 BEHI s. 76). Men alene Pia Kjærsgaard havde vist det rette mod, skrev Jesper Langballe. Vi stod nu virkelig i en religionskrig. Skylden lå hos vestens politikere, der med flere års kriminel uansvarlighed havde givet tyve millioner muslimer adgang til Europa. De arabiske lande var ikke som sådan fjender, men terrorismen fik sin føde ved »Islams fanatiske selvretfærdighed«. (Tidehverv no. 9 s. 178f). Søren Krarup spåede, at såfremt der kom en tilstrækkelig stor indstrømning af muslimer til Danmark ville vi komme i en borgerkrigsagtig tilstand. (Berlingske Tidende 16.11.).

Redaktør cand. mag. Birthe Munck-Fairwood fra Tværkulturelt Center i København henledte opmærksomheden på, at i vores land kunne man ikke sådan sætte lighedstegn mellem det at være dansker og det at være kristen. Af de næsten 400.000 nydanskere havde cirka en trediedel en kristen baggrund med fra deres hjemland. For troværdighedens skyld burde kirken så snart lejlighed bød sig hilse de tilkomne velkommen på alle planer herunder i den kirkelige ledelsesstruktur. (Nyt på tværs no. 1 s. 1). Fordi så mange danskere ikke havde et kristent ståsted, nærede de angst for udefra kommende mennesker som er deres tro bevidst i tale og gerning. Men sådan burde situationen i hvert fald ikke være i den kristne menighed, skrev Munck-Fairwood (Smstd. no. 3 s. 1).

Med henblik på den multikulturelle situation konstaterede professor Viggo Mortensen at vi er ophørt med at udtrykke os klart i ord og handling i det offentlige rum – i strikte modsætning til de religioner som er kommet til landet. Kristendommen gjorde for os ligesom ingen forskel i hverdagens liv ifølge protestantisk religion, mente han. Nu gjaldt det om at vise sin kristne identitet i tidens åndskamp. Just derfor måtte praksis være anderledes. Folkekirken kunne udvikle forskellige strategier, navnlig i forkyndelse og undervisning, og det ud fra kristelig tole-

rance og respekt i samlivet med andre religiøse mennesker. (DR P 1, 20.09.).

Dialog med muslimerne og en bevidst kristen holdning synes fra mange sider at være metoden til at komme islams troende i møde på. Men hvad med mission blandt muslimer? Niels Henrik Arendt gav et klart svar: »Men selvfølgelig er det mission, det handler om. Den kristne kirke har ikke Jesus og hans budskab for sig selv.« (Nyhedsbrev Haderslev Stift december).

I Kirkehistoriske Samlinger 1999, en oversigt – s. 228f anførte jeg muslimers ønske om selvstændige gravpladser. Derpå fulgte en langvarig debat om sagen. Det mest kontroversielle punkt var ifølge talrige indlæg den islamiske bestemmelse om at en begravelsesplads aldrig må nedlægges. I øvrigt findes der på flere kirkegårde rundt om i landet muslimske afdelinger. Men 02.05. kunne kirkeminister Lebech på et pressemøde i ministeriet, transmitteret i TV-kanalerne, meddele at nu var der udpeget et område i Brøndby, syd for København, til begravelsesplads. Løsningen vakte udelt tilfredshed hos fremtrædende muslimer, blandt andre hos den kendte københavnske borgerrepræsentant Hamid El Mousti der længe har arbejdet for sagen. Ikke længe efter viste der sig imidlertid visse kommunalt administrative problemer med placeringen af kirkegården. Sagen har endnu ikke nået sin endelige løsning, og er gået endnu mere i hårdknude efter at den nye kirkeminister Tove Fergo i modsætning til sin forgænger mente at staten ikke havde nogen økonomiske forpligtelser til etablering af gravpladsen. (TV 2 nyhederne 31.12.).

Bemærkelsesværdigt er det at muslimer ønsker at etablere en islamisk uddannelse i Danmark, således at de troende både kan lære deres religion at kende og samtidig få oplyst hvorledes man kan leve som muslim i dette land. Formanden for Paraplyorganisationen for de Etniske Mindretal POEM Muharrem Aydas bifaldt ideen, ligesom han fandt det rimeligt at staten ydede penge til en uddannelse af den art. Johannes Lebech var positiv over for tanken, dog mente han ikke at staten burde finansiere den. (Politiken 11.03.).

Egentlige moskeer findes ikke i Danmark bortset fra en moske i Herlev ved København tilhørende Ahmadiyya-sekten. De rettroende muslimer samles i tilfældige lokaler der spartansk indrettes til formålet. Længe har det rumlet med planer om at bygge en stor moske på Amager, København, men endnu er denne ide ikke blevet realiseret. Ifølge forskellige avisreferater synes vanskelighederne med byggeriet blandt andet at bunde i økonomiske vanskeligheder og indbyrdes uenigheder blandt de forskellige religiøse grupper inden for islam.

Præsterne. Menighedsrådene. Kirkeministeriet

Præsteforeningens formand sp. Peter A. Krogsøe gav de mange der ønsker øget kompetence til menighedsrådene, specielt folk der gerne ser menighedsrådenes mulighed for at afskedige en præst, er par djærve ord med på vejen. Krogsøe gjorde opmærksom på at præsten havde fået sin stilling ved valg af menighedens repræsentanter samt at præsten i sit daglige virke tit havde en bredere kontaktflade til sognets folk end rådsmedlemmerne. Endvidere henviste han til præstens stilling som ordets tjener, som begrundede den gejstliges uafhængighed af rådet. Formandens nytårshilsen 2001. (Prf. Bl. no. 2 s. 2).

I november var der valg til præsteforeningens hovedbestyrelse. En begivenhed der sjældent vækker større opsigt – selv ikke i præstekredse. Men denne gang ændredes billedet. Ikke mindre end syv lister kom på banen. En massiv kritik haglede ned over fagforeningen. Den var for ineffektiv i forhold til biskopper og kirkeministerium, hed det. Utilfredsheden hang i høj grad sammen med den ændrede præsterolle, med begge ægtefæller som erhvervsaktive, fritid, ny løn som andre steder i den offentlige sektor, bopælspligt, og spørgsmålet om ledelsesansvaret i folkekirken, idet der herskede bred enighed om at kompetenceforholdene trængte til afklaring. I hvert fald afslørede debatten at præsterne både i samfundet, blandt menighederne, hos de lønbevilgende myndigheder og hos en hel del præster selv nu indplaceres i en slags funktionærrolle, hvor det gælder at være så aktiv/aktivistisk som muligt. (KD 05.11). Resultatet af valget medførte en svækkelse af det grundtvigsk-tidehvervske islæt. Som formand blev Krogsøe dog genvalgt.

Det er sjældent at fremtrædende folketingspolitikere kritiserer præsterne eller giver dem gode råd. Men 30.03. kunne Berlingske Tidende på forsiden citere Kristeligt Folkepartis formand Jan Sjursen for udtalelser om at præsterne har været for ringe til at klare deres sjælesørgerske opgaver i forbindelse med folks ægteskabelige problemer. Sjursen foreslog derfor at folkekirken tog mere hånd om sin rådgivende indsats i dette spørgsmål for eksempel gennem kurser for mennesker der er kirkeligt viet. Biskop Kjeld Holm fandt at det var en dårlig ide. Derimod var kollegaen Karsten Nissen positiv.

Men uagtet Sjursen altså gerne ville vejlede præsterne i sjælesorg, afviste han at hans parti skulle være »kirkens forlængede arm« politisk set og skaffe særlige fordele til kirker og deres organisationer. Kristeligt Folkepartis opgave bestod i at skaffe råderum for kristne værdier i det danske samfund. At gøre folk kristne var derimod kirkens sag. (Idé Politik (Kristeligt Folkepartis tidsskrift) no. 5 leder).

Det mest synlige tegn på forbindelsen mellem folkekirken og staten må kirkeministeriet siges at være. Forhenværende biskop Henrik Christiansen opfordrede til at gå i gang med at arbejde for en skilsmisse mellem kirke og stat. Det gjaldt om at kirken kunne blive selvbestemmende. Nu var situationen den at kirken risikerede at komme i lommen på en helt tilfældig kirkeminister. Også hensynet til de andre trossamfund burde iagttages i ligestillingens navn, mente Christiansen. (Weekendavisen 12-18 januar). Ingen af de fungerende biskopper plæderer dog tilsyneladende for at kirke og stat skulle gå hver sin vej. Biskop Niels Holm konstaterede, »at det for tiden er mere end svært få øje på nogen folkelig eller politisk opbakning af betydning til tanken om adskillelse mellem stat og kirke«. (Ribe Stiftsbog s. 6). Jan Lindhardt betonedede kraftigt nødvendigheden af en forbindelse mellem folkekirken og samfundet. Kristendommen havde nemlig præget kulturen dybt, og den funktion kunne kirken ikke opgive uden at marginalisere sig selv. Kirken var og skulle være en del af samfundet, hævdede Lindhardt. Og trods faldende kirkegang holdt det danske folk stadig ved kirken – men nu skulle denne kende sin besøgstid medens tid endnu var. Derfor skulle kristne mennesker synligt og initiativrigt tage del i samfundsdebatten på alle planer. Det var folkekirken bare ikke godt nok rustet til, og Lindhardt harcellerede over dem der ville skabe rene menigheder; i sådanne tiltag så han »folkekirkens sikre død«. Men just forbindelsen stat – kirke gav fine muligheder for at præge samfundet på evangelisk vis til forskel fra privat-kirkelige initiativer. (Kritisk forum for praktisk teologi no. 84 s. 26ff).

Kaj Bollmann fremførte det ofte hørte standpunkt, at en kirke der ikke står frit i forhold til staten altid vil have et troværdighedsproblem i befolkningen; ifølge Bollman herskede der en udtalt skepis over for den statslige centralisering. Et aktuelt problem opstod når staten i en præstesag gik ind i vedkommendes embedsførelse, i stedet for at overlade klaringen af forløbet til de kirkelige myndigheder. Med hensyn til autorisation af den nye salmebog fandt han det betænkeligt at der ville komme til at foreligge en ministeriel og politisk beslutning. Alligevel burde folketingset fortsat stå med ansvaret for folkekirkens rammeordninger; til gengæld skulle et kirkeråd overtage styringen af kirkens indre liv, og tillige give kirken en offentlig røst så at befolkningen var klar over hvad folkekirken stod for i konkrete, etiske spørgsmål. Samtidig skulle menighedsråd og stifter tillægges en meget større kompetence. (DR P 1, 04.06.).

Politiken, kulturradikalismens gamle hovedorgan, mente dydigt, at det ville være til gavn for kirken at folkekirkens særstatus blev afskaf-

fet. Begrundelsen bestod i at et sådant skridt ville »frigøre præster og ægte troende fra den bureaukratiske og politiske binding til det offentlige, der sætter grænser for, hvor aktiv folkekirken kan være i det offentlige liv.« (10.04.).

Et emne som gang på gang i årenes løb optræder i medierne, navnlig i Ekstra Bladet, er folkekirkens pengeforbrug. Bladet kunne således 29.11. lamentere over et angiveligt for stort pengeforbrug i forbindelse med salmebogskommissionens arbejde. I DR 1 05.02. beklagede borgmesteren i Løkken-Vrå kommune sig over at hans lille, fattige kommune på grund af provstiudvalgets dispositioner var trykket af en høj kirkeskat. KD kunne 03.04. med Danmarks Statistik som kilde afsløre at folkekirkens forbrug var vokset med 4,9 procent fra 1998 til 1999, en stigning der overgår samfundets pris- og lønudvikling. Det er især folkekirkens talrige aktiviteter i sognegårdene, der har bevirket et markant voksende pengeforbrug, men også personaleudgifterne er taget til.

Menighedsrådsforeningen hørte man ikke så meget fra i år. »Folkekirken er en hore«, hvædede tidligere chefredaktør ved Ekstra Bladet Sven Ove Gade i en kronik i Politiken 24.05., hvor han udfra kirkedagsordenen angreb folkekirkens forbundethed med statsapparatet og dermed dens gøre-sig-lige med verden i stedet for at optræde som et sandhedsvidne. Et oprør var nødvendigt i kirken, men hvor skulle det komme fra, spurgte Gade, for præsteskabet havde han afskrevet, men han havde heller ikke tillid til en indsats fra »de forlorne menighedsråd, der er en parodi på demokrati, og deres forkromede menighedshuse«.

Ved en regeringsrokade i december sidste år brugte den radikale økonomiminister Marianne Jelved det udtryk, at Det Radikale Venstre nu beklædte tre »holdningsministerier«, herunder kirkeministeriet. Johannes Lebech, der taler smukt for de traditionelle radikale dyder som frisind, tolerance osv, blev i sin første tid mest kendt for en stor optagethed af det rimelige i muslimernes vilkår i Danmark. Lebech følte således et ansvar for just som kirkeminister at gå i front mod Dansk Folkeparti, der efter hans opfattelse opstillede et skræmmebillede af islam i stedet for at forstå denne religion. (Politiken 04.03.). Den konservative folketingsmand Knud Erik Kirkegaard forhørte sig om vi mon havde fået en »religionsminister« samtidig med at han henstillede til Lebech at være opmærksom på hvad der egentlig var hans ministeriums resort. (Jyllands-Posten 09.01.). Lebech fremførte på sin side, at han som minister havde en moralsk pligt til at påse om andre trossamfund, herunder de muslimske, havde acceptable forhold. Det mente han faktisk, at de havde, hvorfor der fra hans bord ikke skulle ventes en række ændringsforslag. (Smstd. 15.01.). I bladet Radikal Politik no. 1 s. 9 blev

Lebech – der i øvrigt er medlem af regeringens integrationsudvalg – spurgt om titlen religionsminister egentlig ikke ville være mere passende for hans virke. Det syntes han nu ikke, uagtet det ikke var ham ubekendt at nogle af hans partifæller gerne så netop en religionsminister. Men Lebech prætenderede akkurat at være folkekirkens minister og påpegede at hans eneste opgave med hensyn til andre trossamfund var at give dem tilladelse til at foretage vielser med borgerlig gyldighed.

Den landskendte debattør Niels Højlund mente at det var en logisk følge af samfundets udvikling, at kirkeministeren fremtidig burde benævnes religionsminister. Egentlig skulle der ikke være et særligt ministerium til varetagelse af folkekirkens anliggender, da dens sager lige så godt kunne placeres under indenrigsministeriets ansvarsområde. Men konsekvensen ved oprettelsen af et religionsministerium ville være et afgørende skridt mod afskaffelsen af den nære forbindelse mellem stat og kirke. (Højskolebladet no. 2 leder).

Den foran omtalte præstesag fra Ølgod fik IMs formand Christian Poulsen til i et brev rettet til Lebech at udtrykke en tilfredshed med dennes parathed til at tage vare på det muslimske mindretals frihed. Poulsen ønskede at ministeren på samme måde ville værne om kristne mindretals interesser, så han kunne gribe ind over for biskoppens fejlskøn og udnævne mindretallets kandidat. En ignorering af et mindretal kunne føre til frie menigheder, hvad der ikke var at ønske. (IMT no. 4 s. 4-5). Ministeren udnævnte imidlertid det grundtvigske flertals kandidat pastor Jens Thue Harald Buelund til stillingen i Ølgod-Strellev pastorat fra 01.03., hvad der formelt intet var til hinder for. Udnævnelsen vakte som ventelig harme blandt missionsfolk. Christian Poulsen udtrykte det på den måde, at sådan set var der ikke sket noget nyt ved udnævnelsen af Buelund, men kom man flere gange ud for en lignende situation, var mindretalslovgivningen faktisk suspenderet. (Tro & Mission no. 8).

På lokalt plan påbegyndtes der et forarbejde med at danne en valgmenighed, idet LM og IM i fællig forsøgte at skabe grobund for en sådan missionsk valgmenighed, der i givet fald ville blive den første af sin art i Vestjylland. (IMT no. 16 s. 6). Initiativtagerne betonedede at de ikke ønskede at skabe skel i sognet, men at de ville etablere »en åben valgmenighed« med et godt forhold til missionsfolk og sognemenigheden. (Tro & Mission no. 13). Christian Poulsen ønskede folkene i Ølgod held og lykke når situationen var som den var. (IMT no. 24 s. 7). Den 1. oktober var Ølgod Valgmenighed anerkendt af kirkeministeriet som valgmenighed i folkekirken med pastor Jørgen Skydstofte stadfæstet som den nye menigheds præst.

Kirkeligt Centrums formand Henning Nørhøj var ikke forarget på kirkeministeren og fandt loven om beskyttelse af kirkelige mindretal ude af trit med tiden, da kirkelig partifarve har en ringe eller slet ingen valør for mennesker der søger gudstjenesten. (Kirkeligt Centrum no. 1 s. 24).

Generelt havde Lebech ikke overvældende sympati for ansøgere fra den kirkelige højrefløj og »det bibelstærke syn«. Han følte således at gejstlige som ikke ville vie fraskilte, ikke moralsk udførte deres præstelige embedspligt selvom de juridisk havde retten på deres side. Dog var han ikke uden videre indstillet på at tage skridt til at forbyde præster at sige nej til vielse af fraskilte. (Vennebladet no. 3).

Ret usædvanligt gav Lebech som minister for kirken i det hele taget udtryk for nogle markante teologiske og kirkepolitiske synspunkter, som ellers i de senere år hovedsagelig har været forbeholdt den interne kirkelige debat. Ja, siden Bodil Kochs dage (hun var kirkeminister 1950 og 1953-1966) har der vist ikke siddet en kirkeminister med så profilerede meninger, uden at Lebech dog på nogen måde har opnået Kochs indflydelse og popularitet. Lovgivningsmæssigt har vi oplevet en længere pause på det kirkepolitiske område.

I et interview udtalte Lebech således at en kirkelig synode ville »kunne give alvorlige problemer«; nemlig hvis rabiate gejstlige (læs: præster der var imod abort og vielse af fraskilte og homoseksuelle), tog tæten. (Berlingske Tidende 09.03.).

I Weekendavisen 16-22 marts skrev kulturredaktør Henrik Wivel derefter en leder om »Kirkens forfatning«. Wivel fandt det fortjenstfuldt at Lebech havde åbnet en debat om kirkens forhold, men ministeren havde ikke været tilstrækkelig konsekvent. Sagen var ifølge Wivel at de kirkepolitiske forhold i Danmark var diskriminerende og udemokratiske i relation til andre trossamfund. Lebechs argumentation imod at give kirken en forfatning og dermed selvstændighed fordi han fandt det kirkelige liv ville udarte, beskrev Wivel som et tegn på manglende tillid til kirkefolket – en indstilling han mente også at iagttage hos biskopperne.

Den også fra indvandrerdebatten kendte Birthe Rønn Hornbech postulerede, at det var noget vås når der taltes om den folkekirkelige ordning som diskriminerende over for andre trossamfund. Hendes mest slående argument var en påstand om at majoritetens ret til religionsfrihed skulle være uantastet. Det betød at flertallet ikke skulle tvinges til politisk at indføre religionslighed. (Dsk. Kt. no. 3 s. 43).

Som omtalt i Kirkehistoriske Samlinger 2001, 2000 – en oversigt, s. 307, luftede tidligere kirkeminister Margrethe Vestager den ide at afta-

levalg ved menighedsrådsvalg skulle afskaffes, og afstemningsvalg gøres obligatoriske af hensyn til den demokratiske proces. Lebech tog klart afstand fra sin forgængers ideer med ordene: »Jeg kan overhovedet ikke forestille mig, at man her i dette land kunne drømme om at tvinge folk til at deltage i en demokratisk proces.« (Mr. Bl. no. 1 s. 9). I øvrigt skiftede Menighedsrådsforeningen landsformand idet Birthe Lund trak sig for at give plads til nye kræfter. Valgt blev forhenværende undervisningsinspektør Ejvind Sørensen.

På årsmødet for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer fremkom Lebech med et forslag som han selv betegnede som en provokation. Ideen gik ud på at fusionere de nuværende ca. 2200 sogne til en 500 store sogne. Ministeren fandt at det ville være en rationel løsning til gavn for kirkefunktionærer, der oven i købet kunne opnå stillinger i kvote 100. Også præsterne ville en sådan nyordning gavne, idet man i storsognene bedre ville kunne udnytte den enkelte præsts særlige evner. For menighedsrådsmedlemmerne ville der også være tale om fordele, eftersom de ville slippe for alt for megen administration samtidig med at flere afgørelser ville blive lagt ud til lokalsamfundene. (Mr. Bl. no. 6/7 s. 6f). Ministerens udtalelser fandt næsten ingen hverken positiv eller negativ lydhørhed.

Den 7. april kunne Berlingske Tidende oplyse at Europarådets rådgivende komite for demokrati og menneskerettigheder havde forfattet en kritisk rapport, der som et væsentligt punkt angreb folkekirkens særlige status. Men Lebech rystede på hovedet: »Jeg er mystificeret« udtalte han, og Erik Norman Svendsen sagde: »At tale om diskrimination er helt ude i hampen.« (Smstd. 08.04.). I folketingets kirkeudvalg afviste justitsminister Frank Jensen anklagerne for dansk diskrimination af etniske mindretal med at konventionerne ikke forbyder os at støtte et enkelt trossamfund. På den anden side ville han ikke finde det grundlovsstridigt hvis folketinget nedlagde de teologiske uddannelser, eller afskaffede børneskolens undervisning i kristendom. Men ifølge grundloven skulle staten fortsat støtte folkekirken både økonomisk og moralsk. (KD 19.04.).

Redaktøren af Dsk. Kt. Henrik Wigh-Poulsen, der ofte kalder sine grundtvigske meningsfæller til eftertanke, mente at den nye tids udfordringer ikke burde gøre kirkefolket så passivt tilfreds med den bestående tingenes tilstand. For den gode forbindelse mellem stat og kirke var ved at rinde ud. Harmonien havde bygget på velfærdsstaten, en temmelig dominerende grundtvigianisme, og en danskhed med nationale og kristelige rødder. Nu var situationen en anden; derfor var det nødvendigt med en diskussion om folkekirkens forandrede stilling. (Dsk. Kt. no. 9 s. 139).

Anføres bør det også at der i sommeren nok engang løb en strukturdebat i folkekirken. Biskop Søren Lodberg Hvas slog således til lyd for en strukturkommission i lighed med den kommission som Bodil Koch i sin tid nedsatte. Noget særligt kom der dog ikke ud af den ide i første omgang. Mange er trætte af den megen tale om struktur, som om ændringer på det felt skulle bringe kirken nyt liv. For vel mener nok ingen at den nuværende ordning er sakrosankt, men som forhenværende domprovst Poul E. Andersen skrev: »folkekirken anfægtes ikke for alvor af strukturforhold. Så længe den forstår sig selv som en evangelisk-luthersk kirke, (...) har den sin plads i det danske samfund.« (Prf. Bl. no. 24 s. 548). En kontant afvisning hørtes også fra Birthe Rønn Hornbech, der beskrev en eventuel strukturkommission som en demokratisk uting der ville have nogle få udvalgte medlemmer, og som et foretagende der ingen folkelig opbakning kunne forvente. Et centralt kirkeråd vendte hun sig også imod, da en sådan institution efter hendes mening ville give plads for magtsyge politiserende personer mere end den ville gavne forkyndelsen. (Dsk. Kt. no. 15 s. 244-246).

Bestyrelsen for Landsforeningen af Menighedsråd sagde i en udtalelse klart nej til forslaget om en strukturkommission, »hvor resultatet næsten er givet på forhånd«. Landsforeningen var indstillet på drøftelser, men et solidt forsøgsarbejde var nødvendigt når det gjaldt ændringer af det folkekirkelige demokrati. Den nuværende struktur med selvstændige sognemenigheder ønskede man fortsat skulle gælde. (Mr. Bl. no. 6/7 s. 35).

Fra grundtvigsk hold fastholder man stadig som noget væsentligt folkekirkens »flade struktur«. Ikke desto mindre synes man fra den kant ikke at være ganske afvisende over for strukturdrøftelser; således har Kirkeligt Samfund oprettet et strukturudvalg der blandt andet skal undersøge om den nuværende kirkelige struktur skal ændres, og hvis, hvordan »stiftsforsamlinger og stiftssamråd kan spille en rolle«. Kirkeligt Samfunds formand Inge Lise Pedersen i sin årsberetning. (Dsk. Kt. s. 308f. (s. 301-302 og s. 306-310). Johannes Lebech var indstillet på at diskutere struktur, men han stod afvisende over for »en synodal kirkeordning, hvor valgte råd på stifts- og landsplan kan og skal udtale sig om alt mellem himmel og jord på »folkekirkens vegne«.« (Smstd. no. 21 s. 347). Bemærk også ministerens oven for anførte betæneligheder om en synode i forbindelse med konkrete spørgsmål.

Den 20. november blev der afholdt folketingsvalg. I den nye regering, ledet af venstremanden Anders Fogh Rasmussen blev Tove Fergo udnævnt til kirkeminister hvorved kirkens anliggender igen fik sit eget ministerium. Den nye minister, der er kendt som en kompromisløs og

handlekraftig kvinde, markerede straks en meget selvstændig kurs: nævnes skal blandt andet at TV nyhederne 12.12. kunne meddele at Fergo overvejede at stoppe tællingerne af kirkegængerne i stifterne. Jan Lindhardt leverede en skarp kommentar til hendes planer.

Kristendom og kultur

Det er sjældent at kirken anerkendes som en faktor i det kulturelle liv. Sp. Johannes Værge noterede modsat, at næst efter Danmarks Radio er folkekirken den betydeligste kulturleverandør når det gælder musik, billedkunst og debat, ligesom folkekirken ligger i spidsen med hensyn til folkelig mødevirksomhed. (Weekendavisen 4-9 maj tillægget Bøger, s. 15). Iagttagelsen er utvivlsomt korrekt med hensyn til mødevirksomheden. Ikke desto mindre må man have lov til at opfatte kirkens rolle som netop kulturbærer som ret beskeden. De talrige ældre- og sogne-sammenkomster fortjener vist kun i begrænset omfang retten til at gælde som udtryk for en større kulturspredning. Mange fremragende kirkekoncerter er af ren æstetisk interesse, og den samme iagttagelse kan gøres med hensyn til flere moderne kunstværker i kirkerummene.

Folkekirkens største danske kulturskat er vores salmebog. Den er igen under behandling med fornyelse for øje. Salmebogskommissionens forslag til en ny salmebog havde vakt megen diskussion i kirkelige kredse, og kun dér, i de foregående år. Debatten gik videre med ikke mindre turbo end sidste år. Oppositionen mod forslaget syntes voksende. Navnlig fra grundtvigsk hold blev kanonerne kørt i stilling. Kritik var velkommen, forlød det fra kommissionen. Men hvor meget ville der blive lyttet til den, spurgtes der rundt om i kirkelivet. Dog var der ifølge Johannes Lebech ikke grund til ængstelse. Kommissionen skulle netop lytte til sine kritikere. Det var ministerens opfattelse at den indstilling han ville modtage havde en anden skikkelse end det oprindelige forslag. »Målet er, at der skal komme en salmebog, der kan ramme meget bredt«, udtalte Lebech, der er gymnasielærer og godt forstod ønskerne om en ungdomsvenlig salmebog. (KD 17.01.).

På Unitas Forlag udkom en bog der belyste salmebogsproblematikken. Tredjedagens lyse rum, hed den. Forfatterne til den var 12 af de kendteste nutidige salmedigtere. Bogen udmærkede sig ved at de 12 havde udvalgt 12 af deres bedste salmer og med noder til de fleste. Af særlig interesse er, at samtlige forfattere udfra personlige synsvinkler beskrev baggrunden for og meningen med deres salmer. Sidstnævnte indlæg var som salmerne af svingende kvalitet fra forfatter til forfatter.

Det var ikke fordi kritikken af salmebogsforslaget bragte så mange nye synspunkter på banen. Bemærkelsesværdig var en artikel af den kendte højrefløjspræst Jørgen Sejergaard. Han fandt flere tekster med manglende evangelisk indhold, således var det utilfredsstillende for Sejergaard at fhv. biskop Johannes Johansen i sine salmer ikke gav udtryk for den bibelske tro på evige helvedesstraffe. En hvas kritik rettede han også imod salmebogskommissionen for at negligere den kendsgerning, at masser af moderne mennesker lægger mere vægt på forståeligheden i en tekst end dens litterære kvalitet. Opgaven bestod nu i en målrettet, pædagogisk indsats for at salmesangen ikke skulle dø helt ud. (DBIposten no. 2, s. 1 og 3).

Som den måske skarpeste kritiker af de moderne salmer fremtræder pastor Henriette Bacher Lind. I en artikel i Prf. Bl. no. 7: Opfylder de moderne salmer et behov, s. 114-120, besvarede hun ironisk spørgsmålet positivt, for så vidt som de nye salmer efter hendes mening i lighed med ældre, mindre lødige produkter i salmebogen, kom folks religiøse trang i møde på nutidsfacon idet de fokuserer på det kropslige, naturen og det følelsesmæssigt sansbare, eller tager afsæt i en humanistisk psykologi. Disse salmer ville hun betegne som åndelige sange præget en almen religiøsitet med en beskeden kristelig substans. I samme no. af Prf. Bl. s. 121-128 behandlede lektor ph.d. Bodil Ejrnæs ud fra eksegetiske og religionshistoriske forudsætninger kommissionens forslag om at lade sytten bibelske salmer indgå i den nye salmebog; hun nåede til den konklusion, at gammeltestamentlige salmer (in casu de fjorten af de 17 foreslåede) ikke havde deres plads i salmebogen men alene i bibelen, idet de i gudstjenestelig sammenhæng skulle optræde som læsetekster der direkte eller indirekte tolkedes, medens menigheden blev ladet i stikken når de uformidlet skal overtages i dens sang.

Kirkeligt Centrum tilkendegav sin vurdering ved domprovst Arndt Jessen Hansen. En egentlig konklusion fremgik ikke af dette indlæg, men tonen var moderat i sin kritik, ligesom de positive sider ved kommissionens arbejde blev fremhævet; f. eks. rostes salmebogens tekstdel og bevarelsen af den grundlæggende inddeling af salmebogen ud fra trosbekendelsen. (Kirkeligt Centrum no. 1 s. 7-11).

Tidehvervs Salmebogsudvalg ved tidligere provst Niels Carl Lilleør opfordrede kirkeministeren til helt at opgive ideen om den ny salmebog. Det var en overilet tanke der i sin tid blev realiseret. »En ahistorisk fornyelsesideologi« havde tilsyneladende båret salmebogsforslaget frem. Kommer der en ny salmebog vil den bevirke splittelse i menighederne, hvor mange helst vil beholde deres gamle salmebog. Derimod kunne det være på sin plads at udgive et salmebogstillæg. I øvrigt men-

te udvalgets medlemmer at deres teologiske partifælle K.L. Aastrup ikke var blevet behandlet med tilstrækkelig indlevelse af kommissionen. (Tidehverv no. 3, s. 52-53). Et andet medlem af Tidehvervs Salmebogsudvalg, Jesper Langballe, foreslog at man kaldte den nye salmebog Unionssalmebogen. Hvorfor? Jo fordi han fandt at kommissionen censurerede danskheden væk i kernesalmer og i den politiske korrektheds navn leflede for de europæiske fællesskabsbestræbelser og det økumeniske arbejde. (Smstd. no. 5 s. 93-95). Synspunktet forekommer unægtelig mere subtilt end sublimt. Helt forskelligt fra Langballe og Tidehverv så lektor lic. theol. Carsten Bach-Nielsen det som en mulig fordel ved vores multireligiøse virkelighed, at man ikke mere kunne »synges dansk-nationale brokker, spøgelsestekster«, der ikke sagde hovedparten af folkekirkekristne noget som helst. (Fønix no. 2 s. 88).

Præsterne i Roskilde konvent gav udtryk for at det godt nok var påkrævet med en autoriseret salmebog; men de fandt en gennemgribende revision af kommissionens forslag nødvendig, hvorfor folkekirken indtil videre kunne stille sig tilfreds med den nuværende salmebog plus diverse tillæg. (Stiftsbladet no. 2).

Da høringsfasen var forbi ultimo juli, opfordrede redaktør Niels Højlund kirkeministeren til at tænke sig om nok engang inden han blåstemplede kommissionens oplæg. Der var nemlig »intet i tidens digtekunst som peger i retning af, at det skulle være muligt at skrive salmer nu.« Følgelig burde ministeren lægge forslaget ad acta eller sende det ud til afstemning i menighedsrådene der utvivlsomt ville vende tommelfingeren nedad. (Højskolebladet no.13 leder). Hertil må dog bemærkes at Lebech ved flere lejligheder understregede at han ikke ville placere sig selv som en slags hovedredaktør af den kommende salmebog. Men Lebech blev som nævnt afløst af Tove Fergo. I hende syntes kommissionen omgående at få en farlig modstander. Allerede dagen efter at hun var blevet minister 28.11., udtrykte hun i DR 1 morgennyhederne nok lige hastigt betænkeligheder ved salmebogsforslaget, som hun fandt dyrt at realisere og som ikke tog hensyn til elskede salmer. Mistanke om at hendes forbehold kunne indebære en skrotning af kommissionens ni år lange arbejde, som nu stod over for sin umiddelbare afslutning, vakte omgående kraftige indsigelser fra kirkelige topfigurer som fhv. kirkeminister Torben Rechendorff der nedsatte kommissionen, biskop Erik Norman Svendsen og domprovst Anders Gadegaard. (KD 20.11.). I TV 2 Lorry den 23. december benægtede Fergo at hun skulle have påtænkt at stoppe salmebogskommissionen. Derimod overvejede hun en ny høring hos menighedsrådene ud fra den formening at der ikke havde været nogen egentlig demokratisk debat om salmebogssagen – en på-

stand som ikke forekommer holdbar i betragtning af de mange hørings-svar som kommissionen havde modtaget; et synspunkt blandt andre formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer Ejvind Sørensen førte frem i debatten (Politiken 28.12.).

Dog ikke alle var utilfredse med kommissionens oplæg. Fhv. biskop Olav C. Lindegaard, der hører til den grundtvigske fløj, var bestemt ikke samstemmende med de mange grundtvigske røster der ønskede salmebogsspørgsmålet udsat mindst femten år. Han syntes at salmebogskommissionen havde gjort et storartet stykke arbejde, og at den nye salmebog burde udsendes med det første. Som en af de få fandt han tilbageføringen af Kingos og Brorsons oprindelige salmetekster glimrende, idet man derved havde frigjort dem fra hvad han bramfrit opfattede som en senere tids snerpede redigering. Heller ikke den udbredte kritik af de nye salmer kunne Lindegaard tilslutte sig, da mange af de nye salmedigtere efter hans mening bidrog til en fin fornyelse af salmesangen. Og Aastrups kvaliteter satte han højere end man almindeligvis mødte i debatten. (Jyllands-Posten 28.02.).

Også sekretær i salmebogskommissionen Peter Balslev-Clausen forholdt sig til den udbredte kritik af at salmer af Kingo og Brorson var tilbageført til deres oprindelige tekst. Kommissionens tilbageføring havde som et generelt anliggende valgt at lade de gamle digtere fremstå så kraftigt, konkret og dristigt som de gjorde det i deres samtid. Balslev-Clausen bemærkede som et ikke tidligere hørt argument, at det hovedsagelig var de gamle salmers litterære form man havde angrebet, men at det faktisk var deres teologi som vakte uvilje, hvilket han tog som et udtryk for nutidens manglende teologiske horisont. (Smstd. 23.04.). Balslev-Clausens synspunkt, at det just skulle være teologien hos Kingo og Brorson der vakte anstød afviste lic. theol. Lisbet Foss; for hende at se gjorde disse tilbageføringer salmebogen svært tilgængelig som folkelig brugsbog. Kommissionens medlemmer behøvede ikke at være »Kingo-fundamentalister« for at udføre deres opgave tilfredsstillende. (Smstd. 01.05.).

Erik Norman Svendsen, der er formand for salmebogskommissionen, mente iflg. Mr. Bl. no. 3 s 5, at tanker om slet ikke at udarbejde en ny autoriseret salmebog kom en postgang på syv-otte år for sent; en sådan diskussion burde nemlig være taget da kommissionen blev nedsat. Norman Svendsen hævdede endvidere, at hvis der ikke kom en ny autoriseret salmebog netop nu var løbet kørt. »Så er konceptet med en autoriseret salmebog faldet på gulvet i den sædvanlige kirkelige smålige kævl og usle kiv.« (KD 21.05.), hed det med en barsk og tydelig adresse til folk i kirken der ønsker hele salmebogssagen udsat.

Blandt de nye salmedigtere tog sp. Hans Anker Jørgensen til genmæle. Han bemærkede at i den nuværende salmebog var der liden sans for det social-etiske aspekt i Jesu forkyndelse. Det havde han, K.L. Aastrup, Johannes Johansen, Holger Lissner, Jørgen Gustava Brandt og Lars Busk Sørensen forsøgt at råde bod på. Jørgensen fandt det pinligt at ingen af disse populære og meget elskede salmer var at finde i kommissionens forslag. Og han kunne notere sig at Lars Busk Sørensen og han selv, begge socialdemokrater, var »blevet ekskommunikeret af paverne i salmebogskommissionen.« (Korshærsbladet no. 4 s. 53).

Melodidelen i salmebogskommissionens forslag vakte heller ikke i år speciel opmærksomhed. Dog bemærker vi en artikel i Hymnologiske Meddelelser no. 2 s. 189-198 af organist John Wedel Horsner, med en detaljeret, grundig og skarp gennemgang af det forelagte stof. Det gælder for eksempel en konstatering af at Laubs melodier, akkurat som i den nuværende salmebog, er overrepræsenteret i det nye forslag, uagtet at deres brugerrelevans er begrænset, ligesom kvaliteten er diskutabel. Heller ikke harmoniseringen af de ældre salmers melodier havde kommissionen ifølge Horsner et forsvarligt greb om, og her var benyttelsen af Laubs udsættelser ét af flere misgreb. Det kirkemusikalske udvalgs rettelse blev beskrevet i sarkastiske vendinger.

Heller ikke kommissionens forslag til en ny bønnebog vakte overvældende interesse, uagtet der forelå nye bønner forfattet af sp. Johannes Værgе, ligesom der var foretaget en omredigering af det foreliggende materiale. Skyldes den manglende optagethed af bønnebogsdelen måske at folk ikke er så personligt engagerede i netop den kristne bøn i kirkens liv og i deres egen tilværelse?

Da høringsfristen for salmebogsforslaget udløb 31.07. kunne kirkeministeren i en pressemeddelelse fryde sig over en bred, folkelig interesse for kommissionens oplæg da der var indkommet ikke mindre end 1.649 svar. (Berlingske Tidende 07.08.).

Heller ikke billedkunstens rolle i kirkens liv blev overset. Fhv. rektor Niels Thomsen noterede sig, at der var »mere kananæisk frugtbarhedsreligion, end der er kristendom i moderne kirkeudsmykning.« Og tendensen svarede helt til megen moderne dansk teologi, der holdt sig til en almen religiøs tilværelsesfortolkning, medens det kerygmatiske moment i kristendommen blev undertrykt.« (KD 18.05.).

Vartovbogen 2001, Kirkeligt Samfunds Forlag, København, handlede hovedsagelig om grundtvigiansk billedkunst. Besynderligt var det at redaktørerne medtog en artikel om en dekoration på den gamle arbejderhøjskole i Roskilde udført af maleren, digteren m. m. Mogens Lorentzen (1892-1953), hvor kunstneren ifølge eget udsagn gjorde »Soci-

aldemokratiet identisk med Menneskeheden« s. 100, ligesom flere af de andre opsatser havde et tyndt indhold svarende til de skildrede værker. Til gengæld leverede Niels Thomsen en spændende afhandling om Grundtvigs syn på billedkunsten, som »den gamle« trods sin egen fremragende billeddannende evne ikke satte højt, s. 51-71. Den kunstnerisk mest oplysende artikel på personligt plan fandt man i en bog om maleren Arne Haugen Sørensen, hvor kunstneren beskriver sin egen udviklingsgang. (Arne Haugen Sørensen ... med indbygget katastrofe. Udgivet af Museet for Religiøs Kunst, Lemvig, s. 41-74).

Der findes vitterlig fremragende moderne billedkunst i danske kirker. Den æstetiske værdi er ofte indiskutabel god. Det gælder således en stor altertavle i glasmosaik udført af maleren Maja Lisa Engelhardt, placeret i en ny kirke i Næstved. Og kunsten er ikke sjældent provokatorisk – i bedste betydning. Noget der må vurderes som ren amatørkunst ser man desværre også i disse år. Også sager der må regnes for ren dekoration uden andet indhold end nogenlunde pæn æstetik. Men de bildende udfoldelser kan også fremtræde direkte blasfemiske. Således greb Erik Norman Svendsen ind over for en billedophængning i Hellig Kors kirke, Nørrebro, København. Her havde nogle kunstnere lavet en udstilling, der blandt andet viste den korsfæstede Jesus med blottede genitalier og en smøg i en gennemboret hånd. Som biskoppen udtrykte det, kolliderede malerierne med »kirkerummets særlige karakter og funktion.« (Udfordringen no.17 s. 1 og 4.) En nødvendig biskoppelig markering af at ikke alt er tilladt i kirkens rum.

Ved indgangen til år 2002 må vi konstatere, at kirken i stigende grad konfronteres med nye udfordringer. Det gælder både opfattelsen af kristendommens indhold og forståelsen af religionsbegrebet som sådan, herunder mødet med gamle og nye religioner i vores land. Skal der missioneres, eller er samværet og dialogen nødvendig før vi overhovedet bringer missionstanken på banen? Kirkens folk er ikke blinde for sådanne spørgsmål. På forskellig vis prøver de at tackle den opståede situation med nye initiativer. Nogle af disse tiltag kan virke besynderlige, useriøse og for mange kirkegængere stødende. Men også dér deler vandene sig. Tiden må vise om håndteringen af periodens udfordringer kan skabe fornyet forståelse for det kristne budskab. Den samme problematik gælder nye initiativer med hensyn til gudstjenesteformer, salmedigtning, rumudsmykning og strukturforslag. Som hele det danske samfund står alle kirkesamfund usikre over for en ny verdensorden. Og forandret er situationen visse efter det nævnte terrorangreb den 11. september, som rystede hele den vestlige verden og vakte en ny alvor

og en ikke længe set angst i vores kulturkreds. Anderledes perspektiver er ved at dukke op over horisonten. Kirken og teologien vil næppe lade dem være uden for deres synskreds. Et særdeles vigtigt spørgsmål bliver utvivlsomt hvordan kirkerne herhjemme vil tackle den skærpede polarisering mellem muslimer og »os andre«. Men et nok ikke mindre vigtigt spørgsmål i de kommende år bliver spørgsmålet om hvorvidt stat og kirke skal gå hver sin vej. Ganske vist er denne separation blevet spået siden den første grundlov. Hidtil har forudsigelserne ikke slået til. Ikke desto mindre har den multireligiøse situation og kendskabet til omverdenens kirkeordninger gjort en sådan forandring af folkekirkens situation mere synlig og sikkert mulig. Ligeledes kan politisk usikker styring af kirkens anliggender gøre balancen mellem stat og folkekirke vaklende.